

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika õppekava

Hele Plakso

**Kes on üksikvanemaga elava lapse perekond?
Lapse perspektiiv**

Magistritöö

Juhendaja: Dagmar Kutsar PhD

Tartu 2023

Olen koostanud magistritöö iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Kuupäev 18.05.2023

/digitaalselt allkirjastatud/

ABSTRACT

Who are the single-parent child's family? The child's perspective. Master's thesis.

The aim of the Master's thesis was to study children's views and interpretations about living in a single-parent family. To reach the aim I used Irene Levin's three-stage family structure mapping method, and based on this methodology, I conducted nine interviews with children living with a single parent. I set three research questions as follows. (1) Who are the child's family? (2) What does the child speak about living in a single-parent family? (3) What is an ideal family in the child's opinion? Main results:

- A child considers relatives and other important people close to them to be their family, irrespective if they live in the same household or not. Regarding a biological parent's new life partner there appeared to be some variation and the main way to determine if a child considers them a part of the family or not depended mainly on the relationship between the child and the new life partner.
- If a child has the opportunity to continue communication with both parents, the child does not consider themselves to be someone living in a single parent family. Children who described as having a chance to continue communicating with both parents regularly, expressed contentment. Inversely, those children who did not have the opportunity to regularly keep in supportive contact with both parents - expressed sadness in that regard. The breakup of parents is mainly not a positive news for children, but in some cases it had a positive impact - for example, when there used to be frequent conflicts and misunderstandings at home.
- Children's subjective well-being in single parent families is an important topic, which should be addressed more in further studies. Many statistical and qualitative records show that growing up, children's well-being in a single parent family can be endangered by different factors (as in economic factors, societal preferences, children's sense of security and stability etc). However, besides economic and statistical indicators, children's own subjective interpretation and sense of security regarding their family is more important.

SISUKORD

SISSEJUHATUS	5
1. KIRJANDUSE ÜLEVAADE	7
1.1 Perekonna mõiste.....	7
1.2 Perekonna struktuur	8
1.2.1 Tuumpere	9
1.2.2 Laiendatud pere	10
1.2.3 Üksikvanemaga pere	11
2. LAPS PEREKONNAS	14
2.1 Perekond lapse vaates	16
2.2 Lapse üldise heaolu erinevaid käsitusi.....	18
2.3 Lapse subjektiivne heaolu seoses perekonnaga	22
2.4 Probleemi seade	24
3. METOODIKA	26
3.1 Metodoloogiline lähtekoht	26
3.2 Teoreetiline lähtekoht	26
3.3 Andmekogumis meetod	27
3.4 Uurimuses osalejad	27
3.5 Analüüsimeetod	28
3.6 Uurimuse käik.....	28
3.6.1 Eetilised aspektid ja lahendused.....	29
3.6.2 Eneserefleksioon ja uurimuse piirangud	29
4. JUHTUMITE ANALÜÜS.....	31
ARUTELU.....	48
KOKKUVÕTE	54
VIIDATUD ALLIKAD	55
LISAD	61

SISSEJUHATUS

Käesolev magistritöö annab ülevaate laste käsitlesest elamise kohta üksikvanema peres. Perekond ja kasvukeskkond on üks olulisemaid ja määravamaid tegureid lapse elus, mis nende heaolu ning nende edasist elukulgu palju mõjutab ning kus lapsed veedavad suurema osa oma lapsepõlvest (Thompson, 2014; Dinisman jt, 2017; Kutsar ja Raid; 2019; Kutsar ja Soo, 2020).

Laps ja perekond on teema, mida on sotsiaalteaduste valdkonnas erinevate autorite poolt palju uuritud. Olenemata peremudelist on just perekond üks lahutamatu osa lapsi puudutavates uuringutes. Erinevad autorid on leidnud, et ühe vanemaga peres kasvavate laste heaolu ohustavad mitmed erinevad asjaolud – näiteks suurem vaesusrisk, majanduslik ebakindlus, suurem vaimse tervise ja depressiooni risk jms (Heine, 2016; Dinisman, Andresen, Montserrat, Strózik ja Strózik, 2017).

Ka Eesti kontekstis on leitud, et ühe vanemaga perede majanduslik toimetulek on kehvem võrreldes kahe vanemaga peredega, üksikvanemaga peredes on suurem vaesusrisk ning nende laste elustandardid seetõttu suurema tõenäosusega madalamad (Viira ja Sinisaar, 2021). Lisaks majanduslike jm statistiliste näitajate kõrval on olulisel kohal ka muud lapse heaolu mõjutavad asjaolud, näiteks emotsionaalne turvatunne, hoolivus, vanemate toetus ning nende endi subjektiivne tõlgendus oma perekonna kohta.

Siiski on vähe uuringuid selle kohta, mida ja kuidas lapsed ise räägivad ühe vanemaga peres elamisest. Lastega seotud erinevate uuringute läbi viimise juures on aga oluliseks eelduseks koguda ka subjektiivset teavet laste endi tõlgenduste kohta, kaasates selleks vahetult lapsi ennast (Casas, 2011; McAuley ja Rose, 2014).

Laste mõistmisel on olulisel kohal laste endi arvamuste väljaselgitamine. Laste heaolu valdkonnas on järjest enam arenemas laste osalusõiguse tähtsustamine ning seetõttu on oluline hinnates laste eludes niivõrd tähtsal kohal olevat teemat uurida ka laste endi vaateid ja tõlgendusi.

Magistritöö eesmärk on uurida laste endi vaateid ja tõlgendusi üksikvanemaga peres elamise kohta. Eesmärgi täitmiseks olen püstitanud kolm uurimisküsimust:

1. Keda laps peab oma perekonnaks?
2. Mida ja kuidas räägib laps oma elust üksikvanema peres?
3. Milline on lapse enda arvates täiuslik perekond tema jaoks?

Uurimisküsimustele vastuste leidmiseks ja töö eesmärgi täitmiseks viisin 2023. aasta märtsis läbi Irene Levini meetodil põhinevad intervjuud lastega, kes elavad koos ühe vanemaga. Uurimuses osales kokku 9 last, intervjuud viisin läbi veebruar-märts 2023. aastal.

Töö esimeses osas annan ülevaate teemakohasest kirjandusest. Töö teises osas kirjeldan uurimistöö metoodikat ning uurimistöö läbi viimise protsessi, sh annan ülevaate uurimuses osalejatest. Kolmandas osas annan ülevaate uurimistulemustest, kirjeldan lastega läbi viidud intervjuusid lisades juurde tsitaate ning pilte nende perekaartidest. Töö neljandas osas võtan uurimistulemused kokku ning koosmõjus teooriaga arutlen olulisemate tulemuste üle. Töö lõpeb kokkuvõttega.

1. KIRJANDUSE ÜLEVAADE

1.1 Perekonna mõiste

Sõna perekond on miski, mille tähendus on justkui igal pool ühesugune ja teisalt jällegi erinev. Perekonda mõtestatakse erinevates gruppides ning erineva kogemusega inimeste poolt sageli sarnastel alustel, kuid osalt ka erinevalt. Enamasti aga saame aru, et selle all mõeldakse kindlat gruppi inimesi, kes on seotud teatud omavaheliste inimsuhete kaudu. Meil kõigil on oma isiklik arusaam perekonnast ja see on kujunenud meie kogemuste ning teadmiste põhjal igapäevaelus osaledes.

Perekonda määratletakse erinevate süsteemide ja institutsioonide lõikes erinevalt. Juriidiline arusaam ja määratlus perekonnast ei pruugi olla sama, kuidas inimesed ise oma perekonda määratlevad.

Erinevad perekonna mõistet käsitlevad autorid on pakkunud välja mitmeid perekonna definitsioone. Kuigi sõna perekond on niivõrd levinud sõna, mille tähendust peaksid kõik inimesed teadma, nendib John Peters (1999) juba üle 20 aasta tagasi, et sõna „perekond“ on üks enim valesti mõistetud sõna.

Ühe tuntuima ja enim kasutatud perekonna definitsiooni lõi antropoloog George Peter Murdock, kelle määratluse kohaselt on perekond: „*Sotsiaalne grupp, kuhu kuuluvad vähemalt kaks eri soost reproduktiivset täiskasvanut, kellel on ühiskondlikult aktsepteeritud seksuaalsuhe, vähemalt üks bioloogiline või adopteeritud laps ning kes jagavad koos ühist elukohta ja majapidamist*” (Murdock, 1949: 1).

Clulow (1993) on seevastu näiteks perekonna mõistet seostanud inimeste grupiga, kes on omavahel seotud veresuguluse, abielu või adopteerimise kaudu ning kes elavad ühiselt samas leibkonnas. Widmer'i (2006: 19) määratlus perekonna kohta on aga Murdocki omast veelgi laiem – ta toob välja, et perekonnana võib määratleda neid inimesi, kellelt inimene saab kõige enam emotsionaalset tuge ning ta ei määratle, et perekonda peab kuuluma näiteks kaks eri soost täiskasvanut.

Coleman, Jordan ja Collins (2007) kirjeldavad perekonda kui gruppi, kuhu inimene on sündinud ning keda inimene ei saa sündides ise valida. Nende sõnul peaks perekond pakkuma sellesse gruppi kuuluvatele inimestele etteennustatavust, struktuuri, turvalisust ning just perekonnas peaksid lapsed saama rahuldatud oma põhivajadused ning omandama nii käitumuslikke kui sotsiaalseid oskusi, mis valmistaks neid ette iseseisvaks eluks.

Nii, nagu on aja jooksul muutunud perekonna vormid, on muutunud ka erinevad definitsioonid (Hanson ja Lynch, 2013). Perekond on niivõrd muutuv nähtus, et tänaseks hetkeks on seda keeruline üldse üheselt defineerida (Eurostat, 2019), mistõttu on perekonna mõiste asemel hakatud rääkima paralleelselt ka leibkondadest kui koos elavatest inimeste gruppidest (Kutsar ja Raid, 2019: 86).

Siiski on perekond üheks põhilisemaks sotsiaalseks institutsiooniks, mis ühiskonnas eksisteerib, olenemata sellest, et perekonnal puudub ühine määratlus. Perekonda saab määratleda struktuuri kaudu, millest järgmises peatükis rohkem juttu tuleb.

1.2 Perekonna struktuur

Perekonna struktuurile mõeldes võib tekkida kuvand perekonnast, mille struktuur koosneb stereotüüpselt kahest vanemast ja nende bioloogilistest lastest. Tegelikult on perekonna struktuurilisi võimalusi aga palju enam.

Perekonna struktuuris on viimase aastasaja jooksul toimunud suuri muutusi, mis omakorda mõjutab perekondade määratlemist, perekonna definitsioon on muutunud üha mitmekülgsemaks ning ühetähenduslikku standardpere mõistet tänasel hetkel enam määratleda ei saa (Dinisman, Andresen, Montserrat, Strózik, Strózik, 2017).

Perekonnastruktuuride mitmekesisust on märgata üha enam – on perekondi, mis koosnevad kahest vanemast ja nende lastest, perekondi, mis koosnevad ühest vanemast ja tema lastest, kärgperesid, mis koosnevad koos elava paari mõlema eelmise suhte lastest ja ühistest lastest ning vorme võib olla teisigi.

Klassikalises käsitluses on enam levinud kaks perekonnatüüpi – tuumperekond ja laiendatud perekond, mille juurde kohe täpsemalt tagasi tuleme.

Perekonnavormid on viimastel aastakümnetel muutunud mitmekesisemaks pea kõigis Euroopa riikides ning vähenenud on nõ „tuumperekonna“ esinemissagedus, mida varasemalt mõtestati kui abielus olevate heteroseksuaalsete vanemate ja nende bioloogiliste lastega leibkondi (Kuronen, 2010: 22). Kui pool sajandit tagasi sündis enamik lapsi nõ „tuumperekonda“, sünnivad nüüd paljud lapsed mitmesugustesse erinevatesse peretüüpidesse (Jensen, 2011).

Lilleoja ja Konno (2011) on aga näiteks perekondi liigitanud järgmiselt, tuues lisaks tuumperekonnale ja laiendatud perekonnale välja ka teisi lähenemisi:

- Tuumperekond – ema, isa ja lapsed. Selles pereõhkkonnas omandab laps oma suhtumised, väärtushinnangud. Enamasti oleme me elu jooksul kaasatud kahte

tuumperekonda. Esmalt sünnijärgses tuumperes ja täiskasvanu eas ise perekonda luues.

- Üksikvanema perekond – last kasvatab üks vanem.
- Laiendatud perekond – tuumperekond, kus elavad lisaks vanematele ja lastele ka vanavanemad või teised sugulased.
- Päritoluperekond – pere kuhu täiskasvanu omal ajal sündis ja kasvas.
- Lahutav perekond – lagunev tuumperekond.
- Kärghpered – erinevatel kooseludel perre lisandunud inimestega pered.

Lisaks sellele näeme tänapäeval nii Eestis kui mujal maailmas ka olukorda, kus lapsel võib olla nii isakodu ja emakodu, ta võib elada ühe vanemaga peres või kuuluda perre, kuhu lapse bioloogilised vanemad ei kuulu (Sarv jt, 2021). Käesolevalt käsitleme põhjalikumalt kolme kategooriat – tuumpere, laiendatud pere ja üksikvanemaga pere ning käsitleme neid leibkonna määratluste põhjal.

1.2.1 Tuumpere

Tuum- ehk nuklearperekonna näol on tegemist perekonnaga, mille moodustavad vanemad ja nende üks või mitu alaealist last (Kutsar 2002: 8). Hess, Markson ja Stein (2000, lk 125) lähenemise kohaselt on samuti tuumperekonna puhul traditsioonilises mõttes tegemist aga siiski sel juhul, kui see rajaneb kahe vastassoost oleva inimese abielul – ehk abielupaarist ja nende alaealistest lastest.

Võrreldes laiendatud perekonnaga on tuumpere väiksem. Kirby (2000, lk 51) viitab aga sellele, et tema hinnangul ei pruugi tuumperekond tähendada automaatselt bioloogiliste laste olemasolu. See tähendab, et tuumperekonnaks võib tema sõnul pidada ka gruppi, mis koosneb vanematest ja adopteeritud lastest, st antud mudeli puhul ei ole oluline, et tegemist oleks bioloogiliste lastega.

Tuumperekonna ajalugu ja tekkelugu vaadeldes võib välja tuua Alexander Lüderitz'i käsitluse, mille kohaselt tekkisid tuumpered industrialiseerimise tagajärjel. Tekkis olukord, kus inimesed, kes varasemalt elasid mitmekesistes kogukondades ning töötasid ühtse majandusüksusena põllumajanduses või kaubanduses, hakkasid industrialiseerimise ja universaaltootmise tõttu töötama järjest rohkem väljas pool kodu. Seetõttu langes ka ära vajadus ühiselt koos elada ning perekonnad kolisid väiksematesse gruppidesse eraldi. (Lüderitz, 2005, lk 20)

Kusjuures on Hess, Markson ja Stein (2000) seostanud tuumperekondade tekkimist veel ka

laiemalt erinevate ühiskondlike muutumistega nagu näiteks suurem linnastumine, madalam sündimust, formaalse hariduse kõrgem tase ja suurem vabadus noortel.

Üheks tuumperekonna algtüübiks peetakse mittetäielikku tuumperet, kuhu kuuluvad üks Vanem koos oma lapse või lastega (Kutsar, 2002: 8). Kokkuvõttes saab öelda, et tuumperekonna tunnused on elamine kahe põlvkonnana koos ühel elamispinnal.

1.2.2 Laiendatud pere

Laiendatud perekonda kuulub enamasti kolme või isegi rohkema põlvkonna esindajad, kelleks on vanavanemad, vanemad ja lapsed. Laiendatud perekonnaga on tegemist juhul, kui kolme põlvkonna esindajad elavad ühel elamispinnal või vähemalt lähestikku ning nende isikute vahel on säilinud regulaarne kontakt ja omavaheline lähedane suhtlemine. (Moore, 2001) Laiendatud perekonda kirjeldatakse kui kooslus kahest või enamast tuumperekonnast. (Kutsar ja Tiit, 2002).

Lisaks sellele on ka leitud, et laiendatud perekond võib olla tegelikult laiem, kui kolme generatsiooni esindajate grupp. Laiendatud perekonna liikmetena võib vaadelda ka näiteks, kes on seotud suguluse kaudu (Kirby, 2000). Kutsar (2002: 8) tõlgendab laiendatud perekonda samuti selliselt, et tegemist on perega, kuhu lisaks tuumperet kuulub veel täiendavaid liikmeid, kes enamasti on lähisugulased või nende pereliikmed ning mis hõlmab endas üldiselt rohkem kui kahe sugupõlve liikmeid.

Baker (1993, lk 3) on aga kusjuures käsitlenud laiendatud perekonda kui veel suuremat inimeste gruppi. Tema hinnangul kuulub laiendatud perekonna hulka lisaks kolmele generatsioonile ja onudele, tädidle ka näiteks onude ja tädide abikaasad.

Perekond on kui võrgustik, mis toimib üle elukaare, olles inimese turvalisuse ja õppimise paik, kuid kui perevõrgustik valgub üha enam laiali erinevatesse riikidesse, tingides põlvkondade vahelise kaugenemise (Kutsar, 2023: 121).

Kuigi enamik autoreid on seisukohal, et laiendatud perekonnaga on tegemist juhul, kui selle liikmed elavad kas samal elupinnal või vähemalt lähestikku ja suhtlevad omavahel aktiivselt, siis on ka autoreid, kes laiendatud perekonna puhul liikmete kooselu või lähestikku elamist oluliseks ei pea. Näiteks Berns (2009, lk 79) on seisukohal, et laiendatud perekonna puhul on peamine eeldus hoopis inimeste omavaheline majanduslik ja emotsionaalne sõltuvus.

Majandusliku seotuse laiendatud perekonnaga siduskohti leiab ka seaduse tasandilt, kust on võimalik näide tuua ka perekonnaseaduse tasandil, mis laiendatud perekonnas üksteise majanduslikku toetamist reguleerib. Eestis kehtiv Perekonnaseadus (2009) sätestab, et lisaks

sellele, et pereliikme ülalpidamist on õigustatud saada alaealine laps või täisealine õppiv noor, on seda õigustatud saada ka muu abivajav sugulane, kes ei ole võimeline ennast ise ülal pidama.

Laiendatud perekondi esines rohkem ennem industrialiseerimist ning pärast seda, kui see vajadus võrreldes varasemaga märkimisväärsel hulgal langes, hakkasid tekkima tuumperekonnad. Siiski ei ole laiendatud perekonnad meie ühiskonna ruumist tänasel hetkel kuhugi kadunud ning tegemist on endiselt perekonna vormiga. laiendatud perekonnale on erinevad lähenemised: leibkondlikud - vähemalt kolme põlvkonna kooselamine või siis laiem tähendus, kus leibkondlik kokkukuuluvus ei oma tähtsust. Viimasel juhul on tegemist mitme tuumperekonna võrgustikuga, kes määratlevad ennast perekonnana. Tavaliselt põhineb sugulussidemetel.

1.2.3 Üksikvanemaga pere

Ühe vanemaga peres kasvavad lapsed ei ole tänapäeva ühiskonnas uus nähtus. Schlesingeris (1982) leidis oma uuringus juba pea pool sajandit tagasi, et tolle ajastu viimase kümnendi jooksul kasvas üksikvanematega perede arv peaaegu kümme korda kiiremini kui kahe vanemaga perede arv. Nagu öeldud, koosneb üksikvanemaga perekond ühest vanemast, kelle ei ole elukaaslast ning ta elab koos ühe või mitme lapsega (Moore, 2001).

Heine (2016) on samuti nentunud, et üksikvanemaks olemine on kõikjal maailmas tõusuteel, sh Euroopa Liidus. Tema sõnul moodustavad üksikvanemad praegu umbes 19% lastega leibkondadest Euroopa Liidus ning 85% juhtudest puudutab see nähtus naisi, st üksnes 15% üksikvanematest on tema sõnutsi mehed.

Ühe vanemaga pered võivad tekkida erinevatel põhjustel. Sinisaar ja Tammpuu (2009) sõnul on võimalik laiemalt eristada nelja erinevat ühe vanemaga pere peretüüpi ning tekkepõhjust:

- Üksikemaga pered – sünniaktis isa andmed pole märgitud, või on isa andmed märgitud ema ütluse alusel.
- Üksikemaga pered – sünniaktis on lapse isa andmed märgitud, kuid vanemad pole olnud kooselus ega abielus.
- Pered, kus lahutuse tagajärjel jääb last/lapsi kasvatama üks lapsevanem;
- Pered, kus ühe vanema surma tõttu jääb last/lapsi kasvatama teine lapsevanem.

Lisaks eelnevale toob Heine (2016) üksikvanemluse ühe põhjusena välja muuhulgas selle, et kuivõrd suurem osa üksikvanematest on naised, siis on kasvav ühiskond võimaldanud naistel hakata varasemast enam väärtustama oma õigusi ja heaolu, sh toimunud on teatud

võrdsustumine ning naised ei ole enam nii sõltuvad meestest. Kasvanud on ka naiste elatiste teenimise võimalus ning rohkem on hakatud teadvustama lähisuhtevägivalla olemust ja nüansse, mis on võimaldanud naistel rohkem vägivaldsetest suhetest lahkuda.

Siiski oodatakse endiselt emadelt lapsevanemaks olemise suuremat koormat, olgu see siis suhtes või peale lahkuminekut, mis põhjustab naistes süütunnet ja hirmu, et nõudes suuremat hooldusõiguse teostamist isadelt, peetakse neid halbadeks emadeks. Just seetõttu on naiste osakaal üksikvanemate seas niivõrd nii suures ülekaalus. (Heine, 2016)

Mitmed üksikvanemluse teemat uurinud autorid on seisukohal, et ühe vanemaga pered ja nendes kasvavad lapsed kogevad aga võrreldes kahe vanemaga peredega sagedamini mitmesuguseid toimetulekuraskusi ning esineb kehvemaid elutingimusi (Sinisaar ja Tammpuu, 2009; Laes jt, 2013; Heine, 2016).

Heine (2016) on seisukohal, et üksikemad langevad suurema tõenäosusega vaesusesse, nad on suurema tõenäosusega töötud või osalise koormusega tööl, et ühendada töö- ja pereelu ning nende vaesusrisk on koguni 30%, võrreldes kahe vanemaga peresid, kus see on 17%. Seejuures on ta seisukohal, et lisaks keerulisemale majanduslikule olukorrale kannatab ka üksikemade füüsiline ja vaimne tervis, tekivad raskused uute suhete loomisel, sh on depressiooni määr eriti kõrge just üksikemade seas.

Heine (2016) toonitab korduvalt, et üksikemad on nõrgemas positsioonis, sest ühiskondlik halvaksapanu ei soosi ega julgusta neid nõudma suuremat hooldusõiguse teostamist isadelt ning lisab, et just jagatud vanemlus oleks see, mis aitaks olukorda tasakaalustada. Siiski on ta seisukohal, et jagatud vanemlus peab vastama kõigi osa poolte, sh laste huvidele ega peaks olema pelgalt vahend ületada naiste soostereotüüpe. Ta leiab, et kui pikemas perspektiivis suudaksid naised hakata nägema ennast indiviididena koos oma vajadustega, mitte pelgalt teiste vajaduste rahuldajana, annaks see jõudu võidelda rohkem jagatud vanemluse eest ja hooldusõiguse teostamise õiglase jaotamise eest.

Laste heaolule tekib aga oht siis, kui vanemad ei suuda kooselu lõppemise järgselt lapse edasist elukorraldust puudutavates küsimustes kokku leppida (Sarv jt, 2021). Nii, nagu igal vanemal on õigus ja kohustus oma lapse eest hoolitseda ja lapsega suhelda, on ka igal lapsel õigus oma vanema hoolitsusele ja temaga suhtlusele (Perekonnaseadus, 2009). Mida suutlikumalt vanemad last puudutavates küsimustes koostööd teevad, ka siis, kui lapse alaline elukoht on ühe vanemaga koos, seda enam on tagatud lapse heaolu (Sarv jt, 2021).

Eestis on varasemalt suurenenud nende leibkondade arv, kus last või lapsi kasvatab üks täiskasvanud, kuid viimaste andmete põhjal on kasv pidurdunud. Sarv jt (2021) toovad laste elukorraldust puudutavas ülevaates välja, et kui 2014. aastal oli üksikvanemaga leibkondi

18300, siis aastal 2020. juba 20100 ning seejuures oli suurenenud keskmine laste arv üksikvanemaga peres. Eesti inimarengu aruanne (2023) viimased andmed näitavad aga, et üksikvanema arvu kasv on pidurdunud, üksikemade arv on kahanenud, üksikisade arv aga jäänud samaks/tõusnud.

Statistikaameti rahvaloenduse (2021) andmed näitasid seevastu, et üksikvanemaga perekondi oli üldse kokku 61 465 ehk koguni 18% Eestis elavatest perekondadest. Eraldi toodi välja, et üksikisaga perekondi oli nendest 2% ning üksikemaga perekondi 16%.

Seega on valdavalt üksikvanemad naised ning nende perede majanduslikku toimetulekut ohustavad mitmed tegurid – eeskätt üksikvanemlusest tulenevalt teise partneri sissetuleku puudumine, aga ka sooline palgalõhe.

Paraku ei ole aga perepoliitika üksikvanematele pööranud nii palju tähelepanu ega paku sellist poliitilist tuge, nagu seda on pälvinud lasterikkad pered. Märkimisväärne on ka asjaolu, et laste perest eraldamise statistilisi andmeid vaadeldes võib öelda, et nende seas, kelle vanemlikku hooldusõigust on piiratud või ära võetud, on enamuses üksikvanemad (Kutsar jt, 2022).

Perest eraldamise põhjustena saab välja tuua ennekõike vanema toimetulematus ja hoolimatus lapse suhtes, mille põhjuseks on enamasti alkoholi või narkootikumine liigsest tarvitamisest, lisaks sellele lähisuhtevägivald, majanduslikud raskused ning ebastabiilne elukorraldus (*Ibid*).

Kutsar jt (2022) toovad lapse tuleviku heaolu temaatikat Eesti ühiskonna kontekstis käsitledes välja, et kuivõrd üheks suundumuseks on ühiskonna kestlikkus ja sidusust toetav perekond kui hästi toimiv võrgustik, on siiski suundumust takistava asjaoluna välja toodud üksikvanemaga perekond, juhul kui toetusvõrgustik ei toimi ning jäävad kesiseks laiemad ühiskonna pooled toetusvõimalused. Need vanemad, kelle kooselu lõppeb, peavad omandama aga uusi oskusi selleks, et tagada lapse heaolu ka perekonna laienenud suhtevõrgustikus (Kutsar, 2023).

Seega saab öelda, et üksikvanemaga peremudel on aegade taguse ajaga aktuaalsem ning see on tänasel hetkel täiesti arvestatav peremudel ühiskonnas. Peatükis on välja toodud riskikohti, mis võivad tabada ühe vanemaga peres kasvavat last, sh üksikvanemaga perekonda. Nagu eelnevalt välja toodud, peetakse peamiseks riskikohaks majanduslikku riski, mis võib panna ühe vanemaga peres elavad lapsed kehvemasse olukorda, võrreldes näiteks tuumperes elavate lastega. Samuti võib ühe vanemaga peres kasvavad lapsed olla tänasel hetkel majanduslikumalt haavatavamas seisus, kui seda on näiteks paljulapselised perekonnad. Oluline on aga see, et lapse heaolu oleks perekonnas esikohal ning lapsel oleks perekonnas hea ja turvaline elada.

2. LAPS PEREKONNAS

Käesolevalt on oluline mõtestada, millised võiksid olla erinevad perekonna funktsioonid, st mille pärast inimeste grupp koos elab ning milliseid funktsioone see täidab. Kuigi perevormid on ajas palju muutunud, ei ole perekonna koosseis siiski primaarne. Koosseisust olulisem on perekonna omavahelised head ja toetavad suhted. (Märtsin, Nahkur ja Abuladze, 2023)

Klein ja White (1996) järgi on perekond väike sotsiaalne grupp, millel on täita oma liikmete suhtes teatavaid ülesandeid. Väikse sotsiaalse grupina võib mõista näiteks sõprade või kolleegide gruppi. Perekond kui väike sotsiaalne grupp on nendest aga erinev, kuna täidab nii ühiskonnas kui pereliikmete endi elus spetsiifilisi ülesandeid. Perekonna kui väikese sotsiaalse grupi iseärasustena toovad autorid välja järgmised neli erinevust:

- Perekond püsib ajaliselt kauem, kui mõni teine sotsiaalne grupp – kui inimene sünnib, ei ole tal võimalust endale vanemaid valida ning sünniperre kuulumine ei ole vabatahtlik valik. Teised sotsiaalsed grupid nagu sõbrad, kolleegid jms on vabatahtlikkusel põhinevad grupid, st inimene saab otsustada, kas ta kuulub gruppi või mitte ning kui kuulub, saab ta sealt soovikorral välja astuda.
- Perekonnad on põlvkondade vahelised. Siinkohal rõhutavad nad ka lapse ja vanemate vahelise suhte tähtsust. Laps vajab rohkem kui täisealiseks saamiseni, st võib öelda lausa 20-ndate eluaastateni hoolitsust. Inimene on sündides väga abitu ja seetõttu on põlvkondade vahelise sideme olemasolu eluliselt tähtis.
- Perekonnas on nii bioloogilised kui ka õiguslikud suhted. Nad on isegi viidanud, et lapse sünd on see, mis on aluseks perekonna tekkele.
- Perekonnana saab vaadelda ka kui laiemat hulka inimesi, kes omavahel on seotud erinevate sugulussidemete kaudu – sellel kaalutlusel saab perekonnaliikmeks pidada ka kaugemaid sugulasi (Klein ja White, 1996).

Perekonna funktsioonid jagunevad kaheks: ülesanded, mis on perekonnal kui väiksel grupil täita ühiskonna ees ja teiseks, ülesanded selle liikmete jaoks. Ühiskond on huvitatud hästitoimivast perekonnast, täites hästi nii majandus- kui ka laste sotsialiseerimisfunktsiooni. Majanduslik funktsioon oli eriti tugevalt laiendatud perekonnas, aga esineb ka tuumperekonnas ja see tähendab, et pereliikmetelt oodatakse majanduslikku tuge elamisel ning töötamist ühise majandusüksusena. (Lüderitz, 2005, lk 20)

Teine oluline perekonna funktsioon on laste sotsialiseerumise funktsioon. Just perekond peaks

olema see, kes valmistab lapsed ette iseseisvaks eluks, aidates neil omandada käitumuslikke ja sotsiaalseid oskusi (Coleman, Jordan ja Collins, 2007). Sotsialiseerimist mõistetakse kui kellegi kujundamist ühiskonna liikmeks kellegi poolse mõju avaldamisega (Aimre, 2006, lk 127). Peamisteks sotsialiseerijateks peetaksegi enamasti perekonda ja vanemaid (Hess, Markson ja Stein, 2000, lk 74).

Eeskätt väärib rõhutamist kusjuures asjaolu, et sotsialiseerimine ei ole üksnes isiksuse kasvatamine väikelapsest täiskasvanuks, vaid tegemist on inimese laiemal kujundamisega – kujundatakse lapse, tulevase täiskasvanud inimese sotsiaalseid reaktsioone, käitumismustrit, norme, oskuseid, harjumusi, teadmisi ja muud sellist, et lapsel oleks võimalik oma edasises elus suhelda, teha koostööd teistega, töötada kollektiivis, omandada haridust, tegeleda huvialadega jms (Aimre, 2006, lk 127). Seega võib öelda, et lapse vaates on perekonna üks olulisel kohal olev funktsioon sotsialiseerumine.

Ühe funktsioonina saab välja tuua ka psühholoogilise funktsiooni – perekond peaks pakkuma sellesse kuuluvasse gruppi inimestele turvalisust (Coleman, Jordan ja Collins, 2007). Peresisesed suhted on olulised nii laste heaolu arenguks kui laiemalt oma eluga rahulolekuks (Dinisman jt, 2017: 5). Peresisesed head suhted tagavad turvalisustunde, mis omakorda väljendub psühholoogilises heaolus.

Perekonna erinevaid funktsioone on palju ning minnes süvitsi erinevate teemade sisse, leiame igas kategoorias veelgi erinevaid alafunktsioone. Kõige laialdasem ja olulisem on eelnevalt välja toodud sotsiaalne funktsioon, mis paneb aluse lapse isiksuse ja oskuste kujunemisele ning edaspidisele elus osalemise ja majanduslik funktsioon, mis on rohkem levinud küll laiendatud perekonna tüübi seas, kui kindlasti olulisel kohal ka teiste peremudelite seas ning psühholoogiline funktsioon, pakkudes turvatunnet ja kaitstust.

Perekond on pidevad muutumises: omavahelised suhted, majanduslik toimetulek, ühiskondlik kaasatus. Saada või olla erinevatel põhjustel üksikvanem, võib vanema olukorrast vaadates tuua kaasa positiivsust kuid ka riske. Kuigi kahe bioloogilise vanemaga perekonda peetakse lapse parimaks kasvatamiseks keskkonnaks, siis pingelises õhkkonnas, vanemate omavaheliste pidevate lahkkelide keerises olles mõjutab see lapse emotsionaalset ja sotsiaalset toimetulekut rohkem, kui olukorras, kus lahutuse järel mõlemad vanemad osalevad lapse kasvatamise protsessis. Majanduslik toimetulek üksikvanemaga peres võib olla keerulisem, kuna sissetulek väheneb, et toime tulla püüab üksikvanem teha rohkem tööd ja viibib rohkem kodust eemal, mille tulemusena väheneb lapsega koosolemise aeg, samuti väheneb lapsevanema ja lapse sotsiaalne kaasatus ühiskonnas.

2.1 Perekond lapse vaates

Inimese ja ühiskonna mõistes on oluline lapse toimiv teekond täiskasvanu ellu, sest see mõjutab nende toimetulekut igapäevaeluga nüüd ja tulevikus. Olukorra hindamiseks on oluline kuulata laste endi subjektiivseid arvamusi ja samuti koguda objektiivseid näitajaid.

Laps õpib suhtlema oma esmases keskkonnas, mis on tavaliselt päritolupere. Suhtlemise käigus kujunevad välja erinevad isiksuseomadused, hoiakud ja tõekspidamised. Tavaliselt kujuneb kõige tugevam side lapsel oma vanematega, kuid suhtlemine ja suhted pere teiste liikmetega on samuti olulised tegurid suhtlemise kujunemisel. (Boltzmann, 2013).

Järjest rohkem levib laste ja lapsepõlve mõistmisel lähenemine lapsele kui subjektile ja aktiivsele sotsiaalsele toimijale (Christensen ja James, 2000). Mõtteviis, et laps on sotsiaalne toimija näeb lapsi oma kogemuste, arusaamade ja tõlgendustega siin ja praegu – seega on oluline mõtestada ka lapse tõlgendusi perekonnast.

Perekond ning selle lihtsus või keerukus lapse jaoks on seotud tema subjektiivse määratlusega, mis võib väljuda leibkonna piiridest ja hõlmata endas inimesi, kellega lapsed tunnevad end emotsionaalselt lähedasena. Samuti võivad nad välistada kellegi (näiteks vanema uue partneri), kellega küll jagatakse sama majapidamist, kuid ei tunta end temaga nii lähedasena (Brown ja Manning, 2009; Kutsar ja Raid, 2019).

Kui algne tuumpere, ema-isa ja nende alaealiste lastega kooselu on purunenud, üks vanem on asunud elama mujale, on täiskasvanute ja laste ettekujutus perekonnast ning perekonna uuesti mõtestamise ajaliselt erinev.

Kui näiteks täiskasvanud on valmis peale lahkuminekut keskenduma uue pereüksuse moodustamisele, jättes kõrvale perekonnast lahkunud liikmed, on laste lähenemine vastupidine – lapsed eelistavad bioloogilise perekonna jätkamist ning peavad pereliikmeks endiselt oma bioloogilisi vanemaid (Castrén ja Widmer, 2014).

Sarnase seisukoha juures on ka Kutsar ja Raid (2019), kes on leidnud, et samas leibkonnas koos elavate inimeste subjektiivsed lähenemised perekonnale võivad olla erinevad – kui lapsel on lahku kolinud bioloogilise vanemaga lähedane suhe, ei pruugi laps soovida temaga kooselava vanema uut partnerit oma perekonnaliikmeks mõtestada.

Samas, olles perekonna tegevusse igati kaasatud, aitab lastele omane paindlikkus võtta ka oma subjektiivsesse perekonda vastu neid inimesi, kes ei ole tema bioloogilised sugulased, kuid kuuluvad lapsega ühte leibkonda – oluline on selle juures turvatunne, lapse tajumine, et vanemad hoolivad temast, vanemad ei kaasa teda omavahelistesse konfliktidesse ning ta on ära kuulatud (Sawhill, 2014).

Kuigi uuringute järgi võivad perekondlikud suured muutused põhjustada lastel kohanemisprobleeme (Dunn ja Deater-Deckard, 2001), siis mõnikord võivad suuremad perekonna struktuuri muudatused tuua kaasa ka lapse jaoks positiivseid muutusi. Nendeks võivad olla olukorrad, kui vanemate vahel kooselu ajal väga konfliktised suhted, kuhu vahele jääb ka laps, või kui peres on lähisuhtevägivald.

Rees (2017) on uurinud laste subjektiivseid hinnanguid erinevate peretüüpide lõikes ning ta on täheldanud, et kahe vanemaga peredes elavate laste perekonnaga rahulolu keskmine hinnang on enamasti kõige kõrgem, võrreldes seda näiteks teistes peretüüpides elavate lastega.

Newlandi (2014) sõnul põhjustavad arusaamatused ja konfliktised olukorrad laste subjektiivse heaolu vähenemist. Kõrvutades seda varasemas peatükis Heine (2016) käsitlusega, kus on välja toodud, et üheks üksikvanemate arvu tõusu põhjuseks võib olla naiste sõltumatuse suurenemine ja lähisuhtevägivallast väljumine, saab siinkohal tuua näiteks ühe põhjuse, lähisuhtevägivald, mis võib olla näiteks erandiks sellistel juhtudel, kus laste heaolu on kõrgem ühe vanemaga peres.

Nahkur ja Kutsar (2022) uurisid kahe bioloogilise vanemaga, bioloogilise ja kasuvanemaga või üksikvanemaga elavate laste rahulolu nende inimestega, kellega nad koos elavad. Nad leidsid oma uuringus, et kahe bioloogilise vanemaga elamine tundub olevat lastele kõige vähem keerukas ning see vorm on saanud kõige kõrgema keskmise hinnangu perekonnaga seotud subjektiivsele heaolule.

Kui kahe bioloogilise vanemaga elamine sai kõige kõrgema hinnangu osaliseks, siis võrreldes neid hinnanguid, mis on antud üksikvanemaga koos elades ning bioloogilise vanema ja kasuvanemaga koos elades, saab üksikvanemaga koos elamine kõrgema hinnangu, kui bioloogilise vanema ja kasuvanemaga lastel (Nahkur ja Kutsar, 2022).

Nahkur ja Kutsar (2022) järeldavad enda hiljutises uuringus, et lapse perekonna määratlus võib jääda suhteliselt muutumatuks pärast vanemate lahku minekut, kui laps saab jätkata mõlema vanemaga suhtlemist ning lahus elaval vanemal on võimalus lapsega suhelda. Samas toovad nad välja, et perekonna koosseisu muudatused on laste jaoks keerulised ja esitavad väljakutseid, mis nähtub ka nende perevormidele, kus on üleminek läbi elatud, madalamat subjektiivse heaolu hinnangut.

Kutsar jt (2022) toovad uuringutele toetudes välja, et need lapsed, kes elavad koos ühe vanemaga ja need lapsed, kes elavad koos ühe bioloogilise ja ühe kasuvanemaga, on erinevate perekondlike aspektide osas kriitilisemad, kui need, kes elavad nõ tavapärasest tuumperes ehk koos kahe bioloogilise vanemaga. Nad toovad välja, et üksikvanemaga kasvav või ühe bioloogilise ja ühe kasuvanemaga kasvav laps tunneb vähem seda, et vanemad teda kuulavad

ja temaga arvestavad ning nad tunnevad perekonna osas vähem turvatunnet.

Perekonna struktuuri ja laste eluga rahulolu seoses on märgata, et perekondlik struktuur mõjutab enam just tüdrukute ja vähem poiste eluga rahulolu. Ka üldine eluga rahulolu ja hinnang peresuhetele langeb vanuse kasvades, kuid suurem langus toimub 12-aastastel tüdrukutel, kes elavad koos oma bioloogilise vanema ja tema partneriga või koos ühe vanemaga. Tulemus on aga tähendusrikas ka laste heaolu vaates laiemalt – tüdrukud, olles rohkem peresuhetest mõjutatud kui poisid, on tulevaste emadena oma tuleviku perekonna kujundamisel tulevastest isadest märksa haavatavamad. (Kutsar jt, 2022)

Seega võib eeltoodust lähtuvalt öelda, et vaadeldes laste ettekujutusi perekonnast, hindavad nad kõige positiivsemalt võimalust elada koos oma mõlema bioloogilise vanemaga. Kui aga peaks toimuma vanemate kooselus muutus, siis laps mõtestab oma perekonda enamasti siiski jätkuvalt selliselt, kuhu kuulub tema kaks bioloogilist vanemat, ka siis, kui ei elata enam ühes majapidamises. Kuigi lapsed on paindlikud, ei pruugi nad olla nii kiiresti valmis oma perekonda ümber struktureerima, kui seda võivad teha täiskasvanud, arvates mõned liikmed oma perekonnast välja ning võttes neisse teised, uued liikmed.

Mistahes peremudeli puhul on aga oluline laste kaasatus, ära kuulamine ning nende parimate huvidega arvestamine. Seades laste heaolu kõige kõrgemale ning pakkudes neile turvatunnet, hoolivust, ära kuulatust ja kaasatust, on tõenäoline, et lapse subjektiivne heaolu on samuti kõrgem.

2.2 Lapse üldise heaolu erinevaid käsitlusi

Lapse heaolu mõistmine on erinevate autorite käsitlustel lai ning ei ole alati ühtne. Heaolu mõiste laiemalt on heterogeenne, erinevalt mõistetav ja vägagi subjektiivne, mille muudab veelgi keerukamaks asjaolu, et heaolu saab käsitleda väga erinevate eluvaldkondade lõikes ning iga valdkond läheneb heaolule erinevast perspektiivist, vastavalt oma spetsiifikale (Ben-Arieh, Casas, Frønes, Korbin, 2014).

Näiteks on võimalik eristada sotsiaalset, emotsionaalset ja materiaalsel heaolu, mis aga kõik lähtuvad heaolu defineerimisel, mõtestamisel ja selle hindamisel oma valdkonna eripäradest (Ben-Arieh jt, 2014). Üheselt kokkulepitud heaolu definitsiooni tänasel hetkel ei ole (Soffia ja Turner, 2021).

Heaolu mõiste defineerimine on palju seotud sellega, kuidas heaolu on läbi aja erinevatel aegadel mõistetud (Sandin, 2014). Laiemalt võime mõista, et heaolu puhul saab rääkida sellest, kui hästi inimestel antud hetkel isiklikus elus, kogukonnas või üldiselt ühiskonnas läheb ning

kui jätkusuutlik see on (Soffia ja Turner, 2021).

Näiteks Ben-Arieh jt (2014) mõtestavad heaolu kui seisundit, mis viitab nii subjektiivsetele tunnetele, tervislikule seisundile ja elutingimustele, st inimene on rõõmus, terve ja majanduslikult heal järjel. Nad on seisukohal, et heaolu sisaldab endas hea ja halva elu erinevaid standardeid, majanduslikku ja emotsionaalset elustandardit, psühholoogilist tunnetust, sotsiaalsed ringkonda, eneseteostuse võimalusi (Ben-Arieh jt, 2014).

Tomasberg (2011) mõtestab aga heaolu kui laiahaardelist mõistet, mis kirjeldab inimese majanduslikku, sotsiaalsed, meditsiinilist, psühholoogilist või vaimset seisundit.

Laste heaolu defineerimine koosneb sarnastest määratlustest, sh laste õiguste tagamisest, sotsiaalsest staatusest, lapsega määratlusest ning kuidas erinevates ühiskondades laste eest hoolitsemist tagatakse (Sandin, 2014). Võrreldes heaolu laiema käsitlusega üldiselt, hakati laste heaolu uurima palju hiljem ning laiema heaolu käsitluse kõrval on laste heaolu uurimine küllaltki uus nähtus (Ben-Arieh jt, 2014).

Võrreldes laiemalt heaolu käsitlusega ja selle mõõtmisega, keskendutakse laste heaolu mõõtmisel rohkem nendele trendidele, mis selgitavad näiteks tuleviku riske ja võimalikke saavutusi (Moore ja Lippman, 2005).

UNICEF (2007) on välja toonud kuus näitajat, mis määratlevad lapse heaolu, hõlmates seejuures nii subjektiivseid kui materiaalseid näitajaid: tervis, peresisesed ja -välised suhted, haridus, käitumine ja riskid, materiaalne kindlustatus, turvalisus ning inimese enda hinnang oma subjektiivsele heaolule. See tähendab, et heaolu hindamisel on olulisel kohal nii objektiivsed kui subjektiivsed näitajad.

Objektiivsed näitajad võivad aidata heaolu mõõtmisel hinnata laste elutingimusi ja majanduslikku olukorda, subjektiivsed näitajad aga aitavad hinnata laste endi subjektiivseid hinnanguid oma heaolule (Ben-Arieh jt, 2014). See viimane on aga eriti oluline just seetõttu, et laste heaolu mõõtmisel on tähtis eristada laste heaolu täiskasvanute arvamusest nende heaolu osas (Casas, 2011).

Objektiivse ja subjektiivse heaolu vahele saab näitlikustamiseks tuua järgmise paralleeli. Objektiivne heaolu, kui selle puhul mõeldakse näiteks elamistingimusi, majanduslikku heaolu, hariduse omandamist jms, ei ole laste jaoks nii primaarne, kui see on neid ümbritsevate täiskasvanute jaoks ning need näitajad keskenduvad pigem sellele, kuidas võib keskkond last tuleviku vaates mõjutada, kuid mitte lapse igapäevasele subjektiivsele olukorrale (Soffia ja Turner, 2021: 7).

Subjektiivse heaolu mõõtmise puhul on aga olukord keerulisem. Subjektiivsete asjaolude hulka

peaksid kuuluma näiteks arusaamad, püüdlused ja hinnangud, mis inimesed annavad enda elule ise ning seda peetakse sarnaseks näiteks enda eluga rahuloluga (Campbell jt, 1976; Ben-Arieh jt, 2014).

Kuivõrd võib lapse jaoks olla heaolu mõiste keeruline ning nad ei pruugi seda mõtestada nii, nagu teevad seda täiskasvanud, siis paraku keskenduvad paljud lapse heaolu uuringud vaid objektiivsetele, täiskasvanute hinnangutel põhinevatele näitajatele ja tõlgendustele laste heaolust (Ben-Arieh jt, 2014).

Laste heaolu mõõtmise puhul on lisaks erinevatele traditsioonilistele valdkondadele, mida mõõdetakse, näiteks nagu tervis, haridus ja erinevad sotsiaalteenused jms, oluline roll ka laste endi väljavaadetal ja nende seisukohtadel ning arvamusel oma elu kohta (Ben-Arieh jt, 2014; Sandin, 2014).

Seega kui tegeletakse laste heaolu mõõtmisega, on selle eelduseks koguda ka subjektiivset informatsiooni laste igapäevaelu, nende suhete, tõlgenduste ning tunnete kohta, kaasates nendel teemadel vahetult lapsi ja noori ennast (Casas, 2011; McAuley ja Rose, 2014).

ÜRO lapse õiguste konventsioonis (1989) on lastele antud õigused võrdestatud täiskasvanute õigustega. Seal on välja toodud (artikkel 12), et lapsel on õigus vastavalt oma arengutasemele iseseisvaks seisukohavõtuks, mida tuleb arvestada ja mille jaoks tuleb võimalusi luua. Seega on laste käest arvamuse küsimine mistahes teda puudutavate teemade kohta lapse õigus, seal hulgas, kui tegemist on tema heaolu hindamise või mõõtmisega.

Artikkel 12, mis sätestab lapse osalusõiguse, on konventsiooni kõige uuenduslikum osa ning see on aluseks sellisele lähenemisele, milles laps on aktiivne sotsiaalne toimija, mis omakorda tähendab nende pidevat kaasamist ja arvamuse küsimist neid mõjutavates eluvaldkondades (Soo ja Kutsar, 2019). Lapsed soovivad, et nendega arutatakse neid puudutavaid teemasid isegi siis, kui nende seisukohtadel ei ole lõpliku otsuse puhul alust panevat kaalu (Dinisman jt, 2017: 2), vaid nad oleksid kaasatud ja kuulatud.

Lapsi võetakse järjest enam kui aktiivseid ühiskonnaelus osalejaid ja nende enda kogemust peetakse üheks olulisemaks (James ja Prout, 2015). See annab kinnitust ja alust sellele, et järjest rohkem väärtustatakse laste endi tõlgendusi neid puudutava osas, olgu selleks siis perekond või nende subjektiivne heaolu laiemalt.

Laste endi vaatenurkadest ja tõlgendustest lähtumine aitab kaasa sellele, et oleks võimalik saada ülevaadet lapse tegelikust olukorrast ja tema subjektiivsest tõlgendusest oma heaolu kohta. Nendelt endilt sisendi saamine aitab nende heaolu paremini mõista. Last ümbritsevate täiskasvanud inimeste hinnangud seevastu annavad eelkõige infot nende inimeste arvamusest

lapse heaolu kohta, kuid need ei kajasta vahetult tegelikku olukorda. (Ben-Arieh jt, 2014; Kutsar, Soo ja Raid, 2018).

Laste hinnang enda heaolule sõltub paljudest erinevatest määrajatest ja näitajatest, mida põgusalt peatüki alguses käsitlesime. Lapse heaolu valdkonna teadlased on kindlaks teinud, et laste hinnang ise enda heaolule ja nende eluga rahulolu on tihedalt seotud laste õiguste ja nende täidetusega, mis tähendab, et lapsed soovivad, et neil on täiskasvanutega võrdsed õigused ning nende seisukohti ja ütlusi koheldakse täiskasvanutega samaväärselt (Soo ja Kutsar, 2019).

Näiteks saab vaadelda siinkohal ühte rahvusvahelist uuringut, kus 2018. aastal Eesti kontekstis selgus, et mida rohkem on 12-aastaste laste hinnangul nende õigused täidetud, seda enam on nad üldiselt rahul ka oma eluga (Children's Worlds kodulehekül, i.a.).

Kutsar ja Soo (2020) on lisaks sellele leidnud, et laste heaolu hinnangut mõjutavad ka näiteks suhted eakaaslastega koolis ning igapäevane vanemate tugi. Näiteks on nad leidnud, et madala subjektiivse heaoluga lapsed kogevad nii probleeme koolis, nõrka vanemate tuge ning vähest nendega arvestamist. Lisaks sellele mõjutab lapse heaolu ka mugav ja lõbus ajaveetmine, ühine õppimine, ühine rääkimine, lapse kuulamine ja tema arvamuse küsimine, mis lisaks lapse heaolule kaasa aitamise aitavad tõsta ka omavahelise suhte kvaliteeti (Dinisman jt, 2017: 9; Kutsar ja Raid, 2019).

Suuresti sõltub laste heaolu just nende jaoks olulistest inimestest ning nendevahelistest suhetest, sh sellest, kui usalduslikud on omavahelised suhted ja kas lapsed saavad nendele inimestele mistahes olukordades loota ja neid usaldada (McAuley ja Rose, 2014). Kuigi soovitavalt võiks lähedasi suhteid olla mitmeid, siis selge on see, et olenemata inimese vanusest vajab ta enda ümber vähemalt ühte lähedast suhet (Kutsar, 2023).

Seega on laste heaolu üheks mõjutajaks nende jaoks olulised inimesed ja suhted nende inimestega. Järgmises peatükis on käsitletud põhjalikult kuidas peresekskond mõjutab last ning sealhulgas ka lapse tõlgendust enda subjektiivsele heaolule, kuivõrd mõjutab just peresekskonnas toimuv lapse subjektiivset hinnangut iseenda eluga rahulolule ja heaolule.

2.3 Lapse subjektiivne heaolu seoses perekonnaga

Rahvusvahelise laste heaolu uuringu (2018) näitel näeme, et lapsed hindavad pere, kooli ja eakaaslastega seotud heaolust kõige kõrgemaks oma peresuhetega seotud heaolu („Children’s Worlds“ kodulehekül, i.a.). Samast uuringust ilmnas, et lapse õiguste teemaplokis hindasid Eesti lapsed, et kõige rohkem on täidetud nende õigus elada koos hoolitsevate ja armastavate vanematega, mis näitab, et perekeskkond mõjutab Eesti laste näitel laste subjektiivset heaolu suurel määral.

ÜRO lapse õiguste konventsioon (1989) rõhutab samuti perekonna olulisust lapse jaoks. Seal on välja toodud, et lapse isiksuse täielikuks ja harmooniliseks arenguks on vajalik, et laps kasvab perekonna keskel õnne, armastuse ning üksteise mõistmise keskkonnas. Seega on perekondlik keskkond lapse heaolu kontekstis igal juhul üks olulisemaid, määravamaid ning peamisi valdkondi.

Perekonna olulisust lapse heaolu valdkonnas peavad tähtsaks ka mitmed teised autorid. Näiteks Dinisman jt (2017: 2) tõid välja, et perekond on üks olulisemaid laste heaolu soodustavaid tegureid. Iseenesest on see ka loogiline, kuivõrd on perekeskkond see, kus laps suure osa oma elust veedab ning kes tema elu kõige enam kujundavad.

Laps sõltub väga suurel määral oma vanematest ja lapse heaolu on mõjutatud vanemate toimetulekust inimesena ja toimetulekust lapsevanemana (Kutsar ja Soo, 2020: 22). Perekond ja vanemad on need, kes kujundavad ka lapse otsuseid ning tema väärtusi, mõjutavad nende sotsiaalseid suhteid, pakuvad neile tuge ja abi, mistõttu on vanemate mõju lapsele ja tema heaolule määramatu tähtsusega (Thompson, 2014). Turvalised ja toetavad suhted perekonnas aitavad tulla toime elus, sh nt koolis ette tulevate raskustega ning hilisem põlvkondade vaheline hea kontakt toetab täiskasvanu eas inimese vaimset tervist ja heaolu (Kutsar, 2023).

Võib öelda, et juba ajalooliselt on suurema osa laste elu kujundanud peamiselt perekond ja sellesse kuuluvad pereliikmed (Sandin, 2014). Kodukeskkond ja lapse suhted oma vanematega on lapse heaolu perspektiivist kõige olulisemad tegurid – kuivõrd on perekond lapse peamine elukeskkond, kus laps suurema osa oma ajast viibib, võib seega öelda, et peresisesed suhted ja perekondlike suhete kvaliteet on üks määravamaid tegureid, mis lapse heaolu mõjutada võib (Kutsar ja Raid, 2019).

Lapsed sõltuvad neid ümbritsevatest täiskasvanutest, kes nende eest hoolt kannavad, neid aitavad ja juhendavad, neile mistahes informatsiooni jagavad ning korraldavad ja võimaldavad nende kontakti perevälise keskkonnaga, sh näiteks haridusasutus, eakaaslased, huviharidus, virtuaalne keskkond jms (Thompson, 2014). Seetõttu on just pereliikmed ja vanemad need, kes

last kõige enam kujundavad ning tema elu, heaolu, valikuid, suhtumisi, lähenemisviise, otsuseid ja muud sellist mõjutavad.

Dinisman jt (2017) rõhutavad, et laste jaoks on oluline, et peres on head suhted, armastus ja üksteise toetus ning neile ei meeldi perekondlikud arusaamatused või konfliktid. Kusjuures nad toovad välja, et lapsed saavad rohkem hakkama näiteks lahusoleku ja muude stressidena, kui nad tunnevad end vanemate poolt hoituna.

Laste perekonna koosseisu struktuuri muudatus ning inimeste liikumine võib põhjustada perekonnas ebakindlust ning mõjutada laste subjektiivset heaolu. Laste subjektiivset heaolu mõjutab ka stabiilsus ning on selgunud, et mõlema vanemaga koos elavad lapsed tajuvad enda elu stabiilsemana, võrreldes näiteks lahutatud vanemate lastega (Dinisman jt, 2017: 2).

Sarnasele tulemusele on jõudnud mitmed erinevad uuringud. Uuringud kinnitavad, et mõlema bioloogilise vanemaga koos elavad lapsed hindavad enda subjektiivset heaolu kõrgemalt võrreldes nende lastega, kes elavad koos üksikemaga või koos kasuvanematega (Bradshaw, Keung, Rees ja Goswami, 2011; Dinisman jt, 2017).

Need uuringud toovad välja, et mõlema vanemaga koos elavad lapsed on rohkem rahul oma peresuhetega ning on ka üldisemalt õnnelikumad, kui seda on need lapsed, kelle vanemad on lahutatud (Bradshaw jt, 2011; Dinisman jt, 2017). Arusaadavalt aga lapsed eelistavad nõ tuumpere, mis koosneb tema mõlemast bioloogilisest vanemast.

Lapsed, kes elavad mõlema vanemaga koos, tunnevad end kodus turvaliselt ning nad väärtustavad perega ühiselt aja veetmist (Dinisman jt, 2017: 7), mille sarnast võimalust ei pruugi lahutatud vanemate lastel enamasti olla.

Seevastu toovad aga Nahkur ja Kutsar (2022) näiteks välja, et laste subjektiivne heaolu üksikvanemaga peres või mõnes muus muutunud perevormis peale tuumpere, võib siiski ka laialdaselt varieeruda ning olla mõnel juhul isegi positiivsem, kui kahe bioloogilise vanemaga koos elades. Seda tõenäoliselt olukordades, kus kahe vanemaga koos elamine on põhjustanud lapsele konfliktseid perioode ning pingelist õhkkonda kodus, kus lapse heaolu ei ole perekonnas esikohale seatud.

Nende põhjuste üle, miks näiteks lahus elavate vanemate laste või üksikvanema laste subjektiivne heaolu on koos elavate vanematega lastega võrreldes madalam, on autorid juurelnud ning välja on pakutud ka mõningaid võimalusi või seoseid. Näiteks üheks põhjuseks peetakse ühiskonna eelistust ja heakskiitu kahe täiskasvanuga tuumperele (Dinisman jt, 2017: 8). Ühiskonna eelistus perekonna struktuuri osas võib lapsi mõjutada ka eakaaslaste kaudu, näiteks läbi kiusamise, mis vähem eelistatud peremustriga (näiteks üksikvanem) lapsele osaks

võib saada ning viia seeläbi nende laste subjektiivse heaolu madalamale tasemele (*Ibid*).

Samuti võib üheks teguriks olla majanduslik ebakindlus, mis mõjutab lahus elavate vanematega või üksikvanemaga lapsi – kahe vanemaga perekond võib olla paremal majanduslikul järjel või neil on rohkem ressursi ja võimalusi vaesuse negatiivsete mõjude leevendamiseks, kui seda on ühe vanemaga peres kasvaval lapsel (Dinisman jt, 2017: 8-9).

Ka Eesti kontekstis valitseb paraku majandusliku toimetuleku vahe kahe vanemaga ja ühe vanemaga peres. Näiteks laste elu Eesti ühiskonnas käsitlevas ülevaates on välja toodud, et üksikvanemaga perekonnaga kaasub vaesusrisk. Statistika näitab, et kõige rohkem on vaesusest ohustatud ühe vanemaga elavad lapsed – nende laste suhteline vaesuse määr on koguni peaaegu 30%, mis on lausa kaks korda kõrgem, kui kõigi Eesti laste vaesuse määr ning nende laste elustandardid on suurema tõenäosusega seetõttu madalamad (Viira ja Sinisaar, 2021).

Majanduslik heaolu, perekondlik turvalisus, omavahelised ühised väljasõidud jms on kõik aspektid, mis mõjutavad lapse subjektiivset heaolu ning mida perekond väga tugevalt mõjutab. Paraku peab siinkohal tõdema, et ühe vanemaga lapsed jäävad nende andmete põhjal rohkem vaeslapse rolli ning nagu käsitletud uuringute tulemused ka näitasid, siis seda nii subjektiivse heaolu mõttes kui ka majanduslike näitajate kontekstis.

Kuigi võib ühe vanemaga peres olevatel lastel olla ka positiivseid asjaolusid ning mingitel juhtudel võib ühe vanemaga pere kaaluda üles kahe vanemaga perekonna (nt vanemate konfliktsete suhete korral, perekonnas esineva vägivalla korral). Siiski on need juhud tõenäoliselt tänasel hetkel vähemuses ning uuringute andmed näitavad, et laste subjektiivse heaolu hinnangud perekonna tasandil on siiski kõrgemad kahe bioloogilise vanemaga peres, kui üksikvanemaga perekonnas.

Siiski laiemalt taandub kõik jällegi lapse heaolule, lapse huvides on rahumeelne ja turvaline pereskeskkond ning lähedased, turvalised ja toetatud suhted mõlema vanemaga, mis tõenäoliselt kogumis samuti lapse subjektiivsele heaolu hinnangule positiivset mõju avaldavad.

2.4 Probleemi seade

Perekond ja kodukeskkond, kus lapsed veedavad suurema osa oma lapsepõlvest, on üks olulisemaid ja määravamaid laste heaolu mõjutavaid tegureid (Thompson, 2014; Dinisman jt, 2017; Kutsar ja Raid; 2019; Kutsar ja Soo, 2020). Kuigi peremudeleid on erinevaid, siis olenemata selle koosseisust mõjutab just perekond lapse heaolu kõige enam. Üksikvanemaga perede laste heaolule võib olla mitmeid riske, sh näiteks vaesuse risk, vaimse tervise risk jms.

Need on paratamatult lapse heaolu mõjutajad, kuid lisaks üldistele ja laiematele riskidele on olulised kohal ka see, kuidas lapsed ise oma olukorda tõlgendavad. Kui tegeletakse laste heaolu mõõtmisega, on oluliseks eelduseks koguda ka subjektiivset teavet laste igapäevaelu, nende tõlgenduste, suhete ja tunnete kohta kaasates nendel teemadel lapsi ennast (Casas, 2011; McAuley ja Rose, 2014).

Eesti laste subjektiivset heaolu ning nende tõlgendusi erinevatel teemadel on küll uuritud, kuid minule teadaolevalt ei ole uuritud sellisel kujul laste endi vaateid elamisele üksikvanemaga peres. Seega on käesoleva töö eesmärk uurida laste endi vaateid üksikvanemaga peres elamise osas.

Huvi antud teema vastu on seotud minu igapäevatööga ning eesmärgi täitmiseks olen püstitanud kolm uurimisküsimust, millele püüan uurimuse käigus vastuseid leida:

1. Keda laps peab oma perekonnaks?
2. Mida ja kuidas räägib laps oma elust üksikvanemaga tuumperes?
3. Milline on lapse enda arvates täiuslik perekond tema jaoks?

3. METOODIKA

3.1 Metodoloogiline lähtekoht

Käesolevas töös kasutan kvalitatiivset uurimisviisi. Kvalitatiivne uurimisviis võimaldab uurida inimeste unikaalseid kogemusi (Creswell, 2007: 37). Kvalitatiivset uurimisviis on suunatud tähenduste mõistmisele, avastamisele ja tõlgendamisele. Eriti kasutatakse seda lähenemisviisi just siis, kui nähtuse kohta on vähe informatsiooni ning peamised andmete allikad on inimesed ise läbi oma kogemuste ja tõlgenduste (Creswell, 2007: 37).

Kuivõrd on käesoleva töö eesmärk uurida laste endi arvamusi üksikvanemaga peres elamise osas, võimaldab kvalitatiivne uurimisviis keskenduda just laste endi ütlustele. Laps ise on see, kes oskab kõige paremini kirjeldada oma eluolu ning seda, kuidas ta ümbritsevat kogeb ning millise tähenduse sellele annab. Neid vaateid on võimalik mõista keskendudes iga lapse loole eraldi.

3.2 Teoreetiline lähtekoht

Uurimistöö teoreetiliseks aluseks on lapsepõlve sotsioloogiline lähenemine. Traditsiooniliselt mõistetakse lapsepõlve all konkreetset perioodi inimese elus (Qvortrup 2009) ning lapsesse on suhtunud kui tulevasesse täiskasvanusse (Soo ja Kutsar, 2020:6). Alles 1990 alguses hakati lapsele vaatama kui subjektile, kes elab oma elu siin ja praegu (Ben-Arieh, 2008; Soo ja Kutsar, 2020:6).

Kaasaegse käsitluse kohaselt on laps oma vanusele vastava sotsiaalse kompetentsusega ning oma elu ekspert, mistõttu vaid laps ise oskab kõige paremini hinnata oma olukorda, jagada oma vaateid ja arvamusi (Ben-Arieh, 2005; Soo ja Kutsar, 2020; Mason ja Danby, 2011).

Ka käesolevas uurimuses pean oluliseks käsitleda last täisväärtusliku subjektina, kellel on oma unikaalsed vaated ja tõlgendused ning kes vastavalt oma eale oskavad subjektiivselt tõlgendada oma eluolu.

Lisaks väärtuslikule infole, mida laps oma eluolu ja unikaalsete vaadete kohta jagab, annab see lapsele kogemuse ja tunde, et tema arvamus on oluline ning sellega arvestatakse. Ühtlasi tagab see ka lapse õiguste konventsioonist (1989) tulenevad lapse õigused vanusele vastaval viisil oma seisukohti jagada.

3.3 Andmekogumise meetod

Uurimistöös olen lähtunud Irene Levini perestruktuuri kaardistamise meetodist (Levin, 1999). Levini meetod jaguneb kolmeks etapiks – perenimekiri, perekaart ja suuline intervjuu. Perekonna nimekirjaga uurin lapse käest, kellega ta koos elab ja kes nad temale on. Levini (1999) järgi annab see uurija jaoks sisendi – keda laps nimetab ning millises suhtes ta nimetatuga on. (Levin, 1999)

Perekonna kaart, mis on järgmine etapp, hõlmab endas pereliikmeid tähistavate kujundite kaardile asetamist. Kaardi keskele paigutab laps iseenda. Metoodikast tulenevalt on oluline tähele panna, kui kaugele või lähedale asetab laps oma pereliikmed.

Levini meetodi kohaselt lähemale asetatud pereliikmed väljendavad lapse lähemat suhet nendega ja kaugemale asetatud vastavalt kaugemat, kuid oluline on siiski see lapse käest üle küsida (Levin, 1999). Kolmnurksed värvilised kujundid tähistavad meessoost pereliiget ja ringikujulised vastavalt naissoost pereliiget. Seejärel antakse talle võimalus rääkida oma perekaardist (Levin, 1999). Selleks, et võrrelda lapse praegust perekonda talle sobivaimaga, palusin oma uurises osalenud lastel koostada veel ühe perekaardi, mis väljendaks lapse jaoks unistuste perekonda. Perekaartide koostamise järel viisin lapsega läbi suulise intervjuu, mille salvestasin lapse nõusolekul helifailina.

Perekonna nimekiri, perekaardid ning suuline intervjuu moodustavad andmete triangulatsiooni, võimaldades hinnata lapse ettekujutust sellest, kellest antud hetke olukorras lapse perekond koosneb ning millisena näeb laps pereliikmete vahelisi suhteid.

3.4 Uurimuses osalejad

Kuivõrd uurimistöö eesmärk oli uurida laste endi vaateid elamisele üksikvanema peres, siis peamiseks kriteeriumiks intervjuueeritavate otsimisel oli, et tegemist oleks lastega, kes elaksid koos ühe vanemaga. Muid piiranguid ma osalejatele ette ei näinud.

Uurimuses osales kokku üheksa last, kellest neli olid poisid ja viis olid tüdrukud. Uurimuses osalejate vanus jäi vahemikku 11-13 eluaastat: üks laps oli 11-aastane, kuus last 12-aastased ja kaks last 13-aastased. Uurimuses osalenud kõik lapsed elasid koos emaga ja rahvuselt on eestlased ning elavad erinevates piirkondades üle Eesti.

3.5 Analüüsimeetod

Irene Levini metoodika puhul on oluline käsitleda esmalt igat last eraldi juhtumina. Andmed tulenevad konkreetse lapse poolt esitatud andmetest – kes kuuluvad tema pereliikmete nimekirja, keda ja kuidas paigutab laps neid oma perekaardile ning mida räägib suulises intervjuus.

Analüüsi esimeses osas koostan iga lapse kohta kirjelduse – märgin üles, 1) kes olid lapse jaoks olulised pereliikmed ning 2) kuidas ja millistes positsioonides lapse suhtes kujutas ta liikmeid perekaardil, kes on perekaardile välja valitud, kes on lapsele lähemal, kes lapsele kaugemal ning millised liikmed on kaardilt sootuks välja jäetud. Seejärel kirjeldan lapse käsitusi suhte kohta oma pereliikmetega. Töö arutelu osas teen juhtumitest temaatilise kokkuvõtte ja võrdlen kirjanduse ülevaates tooduga. Arutelu esitan uurimusküsimuste kaupa.

3.6 Uurimuse käik

Uurimises osalejate leidmisega alustasin juba 2022 aasta sügisel, pöördudes kõigepealt oma tuttavate poole. Samuti võtsin ühendust mitme kooli sotsiaalpedagoogiga ja Noortekeskuste töötajatega ning nende kaudu leidsin uuringusse esialgu 10 last. Üks laps hiljem loobus. Esmalt koostasin intervjuu kava ja viisin läbi pilootintervjuu (Lisa 1), et välja selgitada, kas intervjuu küsimused on sobivad ning kas on vaja teha muudatusi. Pilootintervjuu viisin läbi jaanuaris 2023, olulisi muudatusi intervjuu küsimustes vaja teha ei olnud. Järgmised intervjuud viisin läbi 2023. aasta veebruari ja märtsi kuus. Esitasin selgitavaid lisaküsimusi, et mõista ja aru saada, mida lapsed mõtlesid oma öelduga.

Lapsed osalesid uurimuses vabatahtlikult ning selleks olid nad mulle oma teadliku nõusoleku andnud. Teadlik nõusolek tähendab seda, et selgitasin lapsele lahti, mida uurimuses osalemine endast kujutab, mis teemat uuringus käsitleme, kui kaua see kestab ning mida pärast andmetega edasi teen.

Lisaks lapsele selgitasin uurimisprotsessi sisu, kulgu ja andmete töötlemise põhimõtteid ka lapsevanematele, kes said anda samuti teadliku nõusoleku lapse uuringus osalemiseks (Lisa 2). Seega

– kõik lapsed, kes uuringus osalesid andsid ise selleks nõusoleku ning samuti andis nõusoleku lapsevanem.

Laptega kokku saades pidasin vajalikuks samuti eesolevat protsessi ja tema kaasamise etappe (sh Levini meetodi kolme etappi) uuesti lapsele üle selgitada, et veenduda tema nõusolekus. Samuti rõhutasin üle asjaolu, et uurimuses ühtegi nime ei mainita, mis tähendab, et keegi

hiljem ei saa tuvastada, mida konkreetne laps intervjuu käigus rääkinud on. Kohtumise alguses küsisin ka üle lapse nõusoleku kohtumise lindistamise osas ning selgitasin talle, et lindistust kuulan ainult mina, selle jaoks, et sealt saadud info kirja panna, mille järgselt ma lindistuse kustutan ega luba seda kellelgi teisel kuulata.

3.6.1 Eetilised aspektid ja lahendused

Perekond, perekonna liikmete vahelised suhted ning liikmete omavaheline lähedus on väga delikaatne teema olenemata sellest, kas tegemist on kahe või ühe vanemaga perekonnaga. Küll aga võib ühe vanemaga peres elav laps tunda endas ühiskonna survet, mis idealiseerib kahe erinevast soost vanemaga perekondi, vähem väärtuslikku perekonda omavana. Seetõttu võib ühe vanemaga peres kasvava lapse jaoks olla antud olukorras tegemist isegi veelgi enam delikaatse teemaga.

Uurimustöö tulemusi avaldades ei ole ma kasutanud ühegi lapse nime ega selliseid andmeid, mis võimaldaksid kellelgi lapse isikut kindlaks teha või viia tema isikut kokku tema öelduga. Tulemuste kirjeldamises olen mõelnud lastele suvalised nimed, et lugejal oleks parem teksti jälgida. Pereliikmete puhul eemaldasın lapse poolt öeldud nimed ja kasutasın pereliikmete nimetamisel üldnimetusi.

Lapsel oli õigus kogu protsessi vältel uurimuse protsess katkestada, kui ta oleks tundnud, et ei soovi enam uuringus osalemisega jätkata. Samuti püüdsın oma kõnes ja hoiakus olla võimalikult lapsesõbralik ja last toetav.

Oluline on siiski teadvustada, et antud uuring võimaldas lastel jagada oma subjektiivseid vaateid ja tõlgendusi, andes neile hääle. Uurimus on täielikult konfidentsiaalne ning andmeid ei ole võimalik lapsega siduda. Lapsed ja vanemad olid andnud oma teadliku nõusoleku osalemiseks ja võisid selle igal hetkel tagasi võtta. Sellest tulenevalt olen veendunud, et viisin uurimuse läbi eetiliselt.

3.6.2 Eneserefleksioon

Uurimistöö kirjutamise protsess on olnud minu jaoks väga arendav ja palju erialast inspiratsiooni pakkuv. Teooria osa kirjutades sain süüvida erinevatesse lapse heaolu käsitlustesse, sh lapse subjektiivse heaolu mõjuteguritesse ning perekonna seosesse lapse subjektiivse heaoluga. Metoodikat valides tundsin kohe, et Irene Levini metoodika sobib minu uurimistööga väga hästi ning pakub palju põnevust ka mulle. Ma ei olnud varem sellest

metoodikast kuulnud ega seda varem teostanud. Küll aga köitis mind selle metoodika valiku juures asjaolu, et tegemist on triangulatsiooniga – kolm erinevat etappi, mis üksteist täiendavad ning mis annavad kokku terviku, mille pinnalt tulemusi analüüsida. Pean neid kõiki kolme etappi Levini metoodikas oluliseks ning üksteist täiendavaks, sh on metoodika ülesehitus sujuv ja loogiline ning seda on mugav teostada ja läbi viia.

Kuigi kõik kolm metoodika osa on olulised ja üksteist täiendavad, kõnetas mind kõige enam suulise intervjuu osa – see andis lastele võimaluse oma perekaarti lähemalt tutvustada ning jagada juurde palju väärtuslikku infot, mida ainult perekaarti vaadates ei oleks kindlasti välja tulnud.

Kõige keerulisemaks osutus minu jaoks intervjuueeritavate leidmine. Kuigi ei saa öelda, et üksikvanematega perede lapsi oleks vähe, siis uurimustöö jaoks neid leida ei olnud sugugi kerge ning oli päris väljakutsekoht. Kui pered olid leitud oli väljakutseks ka selgitada neile uurimistöö eesmärki ja protsessi sellisel viisil, mis võimaldaks nii lastel kui vanematel anda mulle uuringu läbi viimiseks teadlik nõusolek.

Mida rohkem ma intervjuusid läbi viisin seda enam ma Levini metoodikat kasutama õppisin ning arenesin. Arvan, et tegemist on metoodikaga, mis peaks olema laialdasemalt levinud kui see tänasel hetkel on ning seda võiksid kasutada oma töös mitmed lapsega töötavad spetsialistid, kellel on vaja lapse käest infot koguda (näiteks laste heaolutöötajad). Peale mitmeid intervjuude läbiviimisi olen jõudnud järeldusele, et see metoodika töötab lapsega vestlemisel palju rohkem, kui pelgalt intervjuu või küsitlemine, mida suure tõenäosusega tänasel hetkel paljud ametnikud teha veel võivad.

4. JUHTUMITE ANALÜÜS

Jüri

Jüri (nimi muudetud) on 12-aastane poiss, elab koos emaga 3-toalises korteris. Selline elukorraldus on kestnud juba kuus aastat. Vanemad lahutasid ja Jüri jäi igapäevaselt elama ema juurde. Intervjuu pikkuseks kujunes 47 minutit. Kohtusime Jüri kodus, tema toas. Jüri oli valmis sättinud oma koolilaua juurde kaks tooli, istusime üksteise kõrval, keskkond oli rahulik ja turvaline. Jüri oli uudishimulik, tundis suurt huvi ees ootava tegevuse osas.

Jüri leibkond: Jüri ja ema.

Jüri pereliikmed: Jüri, ema, isa, 2 vanaema, vanaisa, vanavanaema, tädi, täditütar, 6 onu, 2 onupoega, parim sõber ja kaks kassi. Jüri eristab neid, kellega koos elab ja neid, keda peab pereliikmeteks.

Jüri praegune perekond

Jüri perekond on rohkearvuline, sisaldades nii sugulasi kui ka mittesugulasi ning kahte lemmiklooma. Olgugi et ema ja isa elavad eraldi, on nad endiselt Jüri pereliikmed. Jüri arvates pööravad mõlemad vanemad talle nüüd rohkem tähelepanu: „*Me ikka nagu vaatame asjad üle, et millal ma saan või tahan kuhugile minna*“. Planeeritakse erinevaid tegevusi nädalavahetuseks, mõnikord koos mõlema vanemaga-nt vanaemade sünnipäevad, aga ka mõlema vanemaga omaette. Parima sõbra lisamist pereliikmena selgitab Jüri järgmiselt: „*Ta tegelikult on ka nagu pere juba*“. Põhjenduseks lisab ta, et peale kooli veedavad nad palju aega koos, käivad koos trennides ja mängivad arvutimänge. Oma suhteid vanematega peab Jüri toetavaks ja ka perekaardil asetab ta mõlemad vanemad endale väga lähedale: „*Mulle meeldib, kui nad on mu lähedal*“. Isa märgiks valis kollase ja ema märgiks roheline, sest emale meeldib roheline värv. Samuti kõik teised pereliikmed asetab Jüri enda lähedale, sest ta saab kõigiga hästi läbi: „*Vahest me käime kellegi pool ja tuleb välja, et see jälle mu sugulane ja jälle mu mõni onu-või tädilaps*“ (seda öeldes Jüri tundis natuke uhkust, et tal on nii palju sugulasi). Jüril on suur päritolupere, kokku kümme onu-tädi, perekaardile lisas ta kõik onud ühe märgina: „*Ma ei jaksa nii palju kleepida!*“ ja värviks valis sinise, sest sinine on mehelik värv. Tõi eraldi välja ühe tädi, kelle värviks valis kollase, sest tädi on lahke ja sõbralik ning täditütred, kelle värviks valis punase, sest ta on energiline ja hea sportlane. Eraldi perekaardile tõi ta välja kaks onupoega: „*Kui ma väiksem olin, siis olime väga palju onu juures, ta elab maal ja seal on kõige lähedam ja tal on sama vanad lapsed ka kellega koos olla*“, värviks valis ta kollase, sest suhted on soojad ja lähedased.

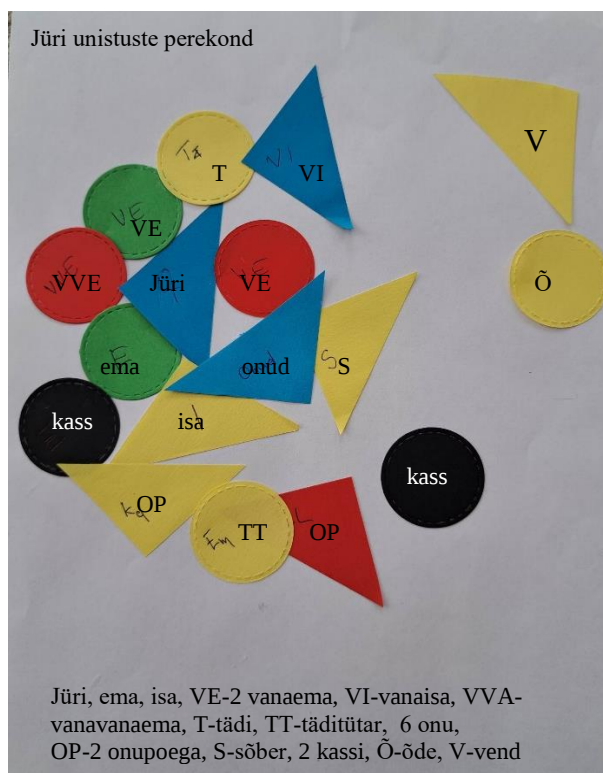
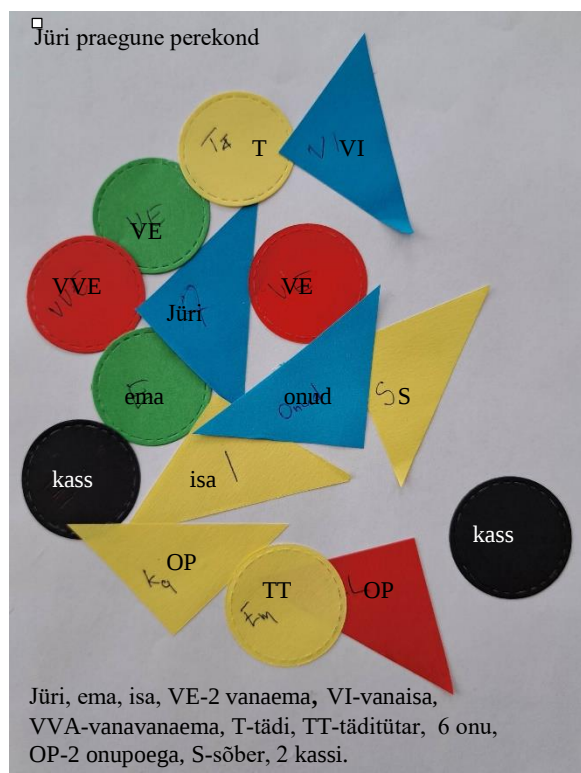
Jüri varasem perekond

Jüri mäletab hästi aega, kui ema ja isa elasid koos. Ühel päeval nad lihtsalt kolisid ema

korterisse, isa jäi elama Jüri esimesse koju. Ta ei mäleta, et vanemad oleks temaga lahku kolimisest rääkinud või tema arvamust küsinud: *“Minuga sellest ei räägitud ei küsitud ka, kus ma elada tahaks”*. Jüri on vahel mõelnud, et kui temaga oleks sellest räägitud, oleks ta soovinud elada koos isaga: *„No selles mõttes, et isaga ma teen nagu koos rohkem asju”*. Jüri mäletab, et kui nad elasid koos perena ei kuulnud ta ema ja isa tülitsemas: *„Mina küll ei kuulnud neid tülitsemas”* või lihtsalt: *„Tülitsevad vanemad siis, kui ma ei olnud kodus või magasin”*. Elust üksikvanema peres sõnab ta: *„Eriti ei saa sellest aru”*. Jüri sõnul on tal kaks kodu- mõlema lapsevanema korteris on tal oma tuba: *„Selles mõttes, et mul suva, kumma pool ma ööbin, et need mõlemad kodud on üksteisele nii lähedal, ma jõuan enne kooli ka läbi käia kui vaja”*.

Jüri unistuste pere

Oma unistuste perekonnas sooviks Jüri, et ema ja isa oleks koos: *“Ma ei tea, mis värk neil on, vahepeal on mul endal ka keeruline, tahaks nagu mõlema juures olla”* aga ka praegune elukorralduses pole viga. Jüri pole oma vanematega vestelnud teemal, miks nad otsustasid lahku minna: *„Ma ema käest ükskord küsisin, ta ütles, kasva veel”*. Vestluse käigus lisas, et ideaalse perekonnaks sooviks, et tal oleks õde-või vend: *“No võiks ju üks olla”*. Oma ideaalse perekaardi moodustamisel kleepis ta oma praegusele perekaardile lihtsalt lisaks ta õe kui venna märgise ja värviks valis kollase. Jüri soovis kõiki pereliikmeid endale lähedale panna, aga lihtsalt see ei olnud võimalik.

Joonis1. Jüri perekonnakaart (vasakult: praegune perekond, unistuste perekond)

Kokkuvõttes: Jüri elab igapäevaselt emaga, kuid tema perekonna moodustab laia võrgustiku sugulastest ja ühest sõbrast ning kahest lemmikloomast. Jüri põhjendab pereliikmete valikut heade suhetega ja ühise ajaveetmisega.

Rasmus

Rasmus (nimi muudetud) on 12- aastane poiss. Elab koos ema ja noorema vennaga 4-toalises korteris. Kolmekesi elanud on nad neli aastat. Intervjuu pikkuseks oli 31 min. Kohtusime Rasmuse kodus, ta oli lõbusas meeleolus. Rasmus oli väga huvitatud minuga kohtumisest, kuna tema ema õpib samuti ülikoolis ning ema on talle rääkinud, kui oluline see kohtumine minule on.

Rasmuse leibkond: Rasmus, ema ja noorem vend

Rasmuse pereliikmed on: Rasmus: ema, noorem vend, vanaema ja vanaisa. Rasmuse eristab neid, kellega ta koos elab ning keda peab pereliikmeteks, lisas vanaisa, kes on lahkunud siit ilmast, kuid siiski väga oluline tema jaoks. Vanaisa suri alles mõned kuud tagasi, kuid Rasmuse sõnul ajab ta sageli vanaisaga oma mõttes juttu, sest vanaisaga veetsid nad koos palju aega: „*Ma tahaks saada selliseks nagu vanaisa*“. Rasmus valis enda ja vanaisa värviks sinise, talle meenub alati vanaisa sinises tööpluusis.

Rasmuse praegune perekond

Rasmuse perekond on väikene, on kauged sugulased, kuid nendega ei suhelda. Oma perekaardil asetas Rasmus oma pereliikmed endast kaugemale: „*Kõik mu peres on väga olulised ja ma ei taha kedagi rohkem esile tõsta*“. Ema värviks valis Rasmus kollase, sest ema on toetav ja omavahelisi suhteid peab heaks. Vanaema värviks valis ta rohelist: „*Vanaemale meeldib aias toimetada ja see värv sobib talle*“. Venna värviks valis ta punase, sest: „*Vend on vahest tüütu ka*“. Rasmuse sõnul saavad kõik omavahel hästi läbi ja omavahelised erimeelused tuleb selgeks rääkida: „*Ema ütleb ikka, et sul pole ühtegi onu ega tädid, ainult vend ja mina*“

Rasmuse varasem perekond

Rasmus mäletab, kui ta elas koos mõlema vanemaga. Ta ütleb, et see ei olnud eriti hea aeg „*isa oli purjus siis ta õiendas kõigiga*“. Isaga ta kohtub harva-eelmisel aastal ainult ühe korra ja Rasmus arvab, et nii ongi parem, „*Nüüd on meil rahulik kodu*“. Kuna isaga suhe praktiliselt puudub, siis perekaardile ta ei soovi isa välja tuua. Isa rahalisest toetusest lastele ei oska ta midagi öelda: „*Ema ei ole kunagi sellest rääkinud, aga midagi meil puudu ei ole*“.

Vestluse edenedes muutus Rasmus vahepeal emotsionaalseks, sest isaga koos elatud aja

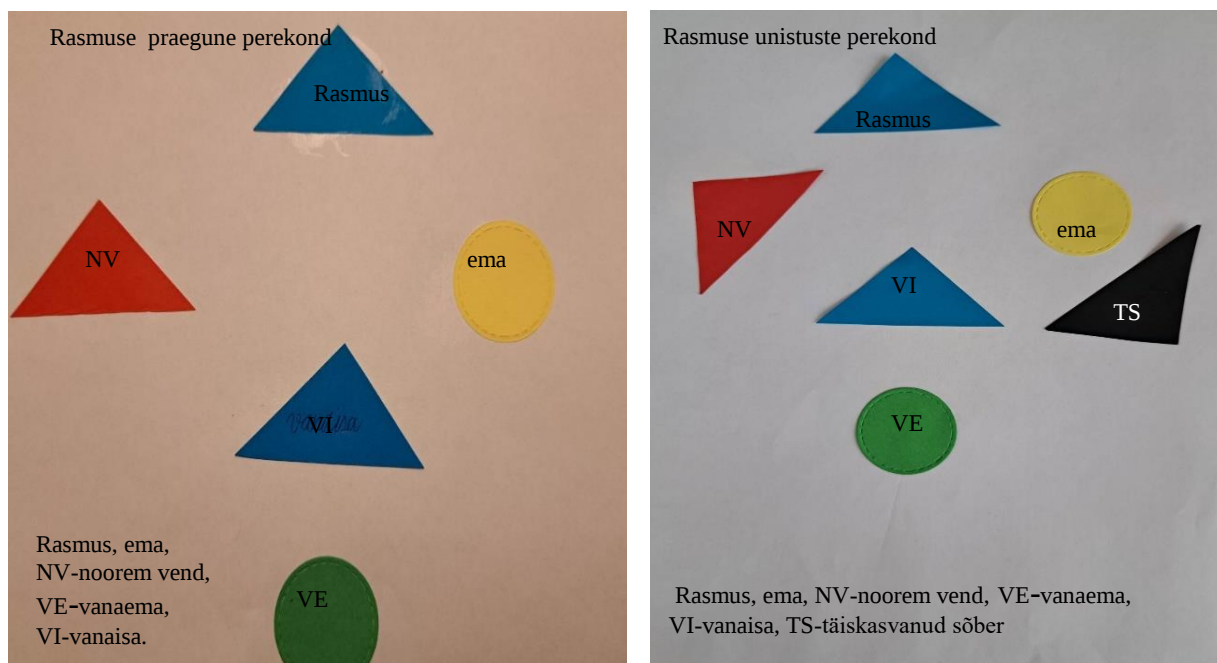
meenutamine tegi talle haiget: „*Ta karjus ja ütles neid sõnu, mida mu ema ei luba kunagi ütelda*“. Isa oli sageli kuri, tal oli sõltuvusprobleemid, isa ja ema tülitseksid sageli, ta nägi ema nutmas. Elust üksikvanema peres kasvamise kohta arvab Rasmus: „*Ega ma ainukene ei ole*“.

Rasmuse unistuste perekond

Unistuste perekonna liikmeteks nimetab Rasmus: ema, noorema venna, vanaema, vanaisa ja täiskasvanud sõbra.

Rasmus soovib endale kodulooma, kuid ema pole veel luba andnud. Ta sooviks koera: „*Aga noh hamstrid oleks ka lähedal*“. Perekaardile ta oma unistust ei soovinud lisada: „*No siis panen, kui mul oma lemmikloom juba olemas on*“. Oma unistuste perekonnas osas sooviks Rasmus endale sellist pereliiget, nagu oli vanaisa: „*Ta ei pea nii vana olema /Rasmus naerab lõbusalt/ lihtsalt, kelle käest abi küsida, kui vaja*“. Aga vestluse arenedes rääkis ta, emal oli u aasta tagasi sõber ja poisi sõnul see meeldis talle: „*Me tegime igasugu asju koos*“. Nüüd pole nad pikalt juba kohtunud. Rasmuse arvates võiks tulevikus olla nende peres uus pereliige, aga ta mõistab, et temast see ei sõltu ja emale ta kindlasti sellist palvet ei esita.

Rasmus tunneb soovi hoida ja kaitsta oma väikest perekonda: „*No varem oli nagu vanaisa see, nüüd järgmine olen mina*“.

Joonis 2. Rasmuse perekonna kaardid (vasakult: praegune perekond, unistuste perekond)

Kokkuvõttes: Rasmus elab igapäevaselt oma ema ja noorema vennaga. Pereliikmeid perekaardile valides tõi ta välja, et suheldakse igapäevaselt, koos veedetakse aega ja omavahel on head ning toetavad suhted.

Mari

Mari (nimi muudetud) on 13-aastane tüdruk. Mari elab igapäevaselt koos vanema venna ja emaga 2-toalises korteris. Kolmekesi on nad elanud kaks aastat. Vanemad on lahutatud. Intervjuu toimus Noortekeskuse ruumides. Intervjuu pikkuseks oli 39 minutit. Esialgu oli Mari pelglik, vestlesin eelnevalt ja selgitasin intervjuu eesmärgi. Pakkusin talle ka võimalust, et kui see olukord tekitab talle palju ebameeldivaid emotsioone, siis me võime selle vestluse ära jätta.

Mari leibkond: Mari, ema ja vanem vend

Mari pereliikmed: Mari, ema, vanem vend, isa, onutütar, onutütre ema, 2 vanaema, vanaisa, ja südamesõbranna.

Mari eristab neid, kellega elab koos ning keda peab oma pereliikmeteks. Mari peab oma pereliikmeteks sugulasi kuid samuti oma sõbrannat. Kuigi ema ja isa elavad eraldi, kuuluvad mõlemad vanemad Mari perekonda ja samuti peab suhteid oma vanematega toetavateks ja heaks.

Mari praegune perekond

Mari oli kümne aastane, kui ta kolis koos ema ja vennaga teise kohta elama: „*Ema pakkis asjad ja pidime kolima, isa oli siis välismaal*“. Kool ja sõbrad jäid õnneks samaks, Mari peab praegu sõpra väga oluliseks: „*No ma poleks olnud nõus kolima, kui ma oleks pidanud kooli vahetama*“.

Ema värviks valis ta rohelise, sest roheline on ilus värv. Perekaardil asetab ta kõik endale lähedale: „*Need on need, kellega ma suhtlen iga nädal põhimõtteliselt*“. Maril sõnul on tal kõigiga hea suhe: „*Onutütar on nagu igapäevane suhtlemine, saadame snäppe ja sõbrannaga oleme koos koolis ja peale kooli ka*“. Onutütre, tema emale ja sõbrannale valis Mari punase värvi, sest see on rõõmus värv. Isa töötab välismaal, isa värviks valis ta sinise ja omavahelist suhet hindab ta heaks ja toetavaks. Tänapäeval on palju suhtlusvõimalusi ja kui isal on tööst vaba aeg on ta isa juures ning veedavad koos aega. Vanavanematega suhtleb Mari samuti aktiivselt ja suhted on soojad, vanaemad tähistas ta kollase värviga ja vanaisa rohelise värviga. Maril on suur päritolupere, kuid neid ta perekaardile ei soovi lisada, kuna igapäevaselt ei suhelda, kohtumised toimuvad üks-kaks korda aastas. Oma elust üksikvanemaga peres arvab ta: „*Tegelikult vahet ei ole, mul on ema ja isa olemas, mis siis, et nad koos ei ela*“.

Mari varasem perekond

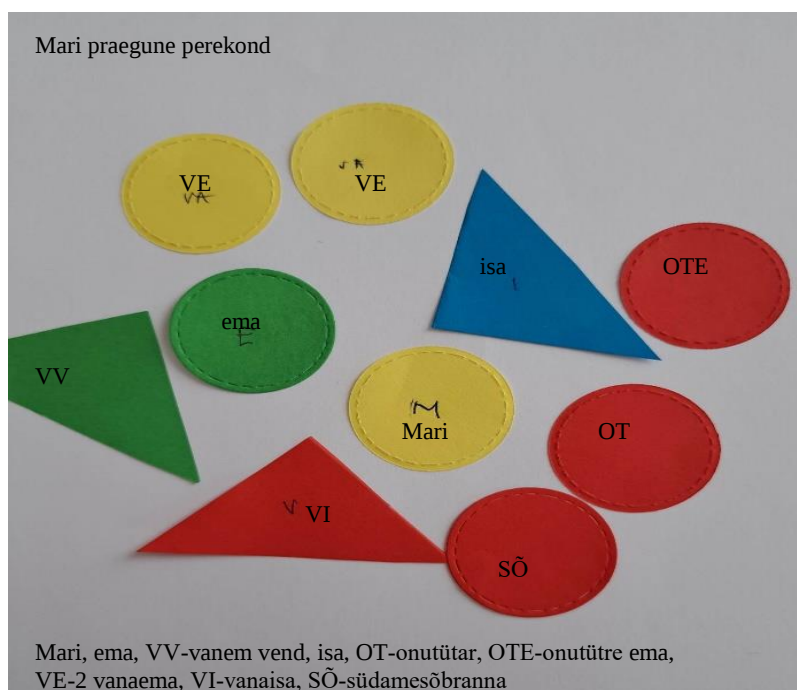
Mari sõnul on peale seda, kui vanemad lahutasid käinud temaga vestlemas lastekaitsetöötaja ja advokaat ning need tundes tulevad meelde: „*Üks küsis, kelle juures sa tahaksid elada*“?, „*Mai vastanud midagi*“. Mari teab, et teemaks oli tema ja venna hooldusõigus. Mari arvab: „*Keegi oleks pidanud mulle rääkima sellest asjast*“, sest tegelikult ta sai aru küll, et vanemate vahel

pole kõik korras-nad tülitsevad, koos ei veedetud aega, omavahel suhtlemine oli pingutatud: „Vahel saatis ema mind isale midagi ütlema“.

Mari unistuste perekond

Mari unistuste perekond: Mari, ema, vanem vend, isa, onutütar ja onutütre ema, 2 vanaema, vanaisa ja südamesõbranna.

Oma unistuste perekonda ei soovinud ta kedagi lisada, tegelikult olid tal mõlemad vanemad olemas: „No praegu on nagu rahulik, keegi ei tülitse ja vanemad nagu räägivad omavahel“. Tal on vend, sõbrad, kodu ja otseselt millestki puudust ei tunne.

Joonis 3. Mari perekonnakaart

Kokkuvõttes: Mari tunneb ennast oma praeguses peres hästi, ema ja isa peab ta jätkuvalt oma pereliikmeteks, suhted omavahel on muutunud rahulikumaks ja turvalisemaks. Pereliikmete valik perekaardile põhjendas ta igapäevast suhtlust ja koos tegevuste tegemisega ning ka sellega, et nad on lähedasemad sugulased.

Uku

Uku (nimi muudetud) on 13-aastane poiss. Kohtusime Uku kodus, ema sõnul on poisil keskendumisraskused, võõras keskkonnas oleks intervjuu läbi viimine keerukas. Intervjuu kestis 29 minutit.

Uku elab koos emaga 3-toalises korteris.

Uku leibkond: Uku ja ema

Uku pereliikmed: Uku, ema, kaks merisiga, vanaema ja vanaisa.

Uku leibkonna kirjeldus ja pereliikmete kirjeldus ühtivad, tal pole sugulasi, ega teisi lähedasi inimesi.

Uku praegune perekond

Uku kaotas vanavanemad viimase kahe aasta jooksul ja see mõjus emotsionaalselt raskelt. Vanavanemate värviks valis ta musta. Peale sellist läbielamist tekkisid tal koolis probleemid, õppeedukus langes. Ta tunneb hirmu, et mis saab, kui emaga midagi juhtub: „*Mul ei ole üldse sugulasi*“. Uku valis ka enda värviks musta, sest praegu ta tahtis nii.

Uku teab, et tal on kaks nooremat õde: „*Ema ükskord ütles*“. Tal tekkis suur huvi: „*Ma otsisin neid ja ma olen neid sotsiaalmeedias näinud*“ aga päriselus nad kohtunud pole, kuna nad elavad välismaal. Ema on Ukule öelnud, et isa toetab rahaliselt: „*Isa ikka maksab mulle raha, ema paneb selle ülikoolifondi*“. Ema mõte, et ta peaks ülikooli minema tekitab talle palju nalja.

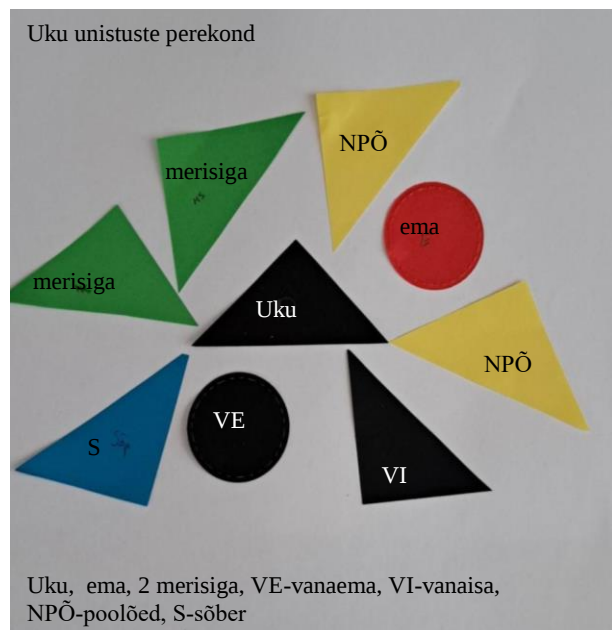
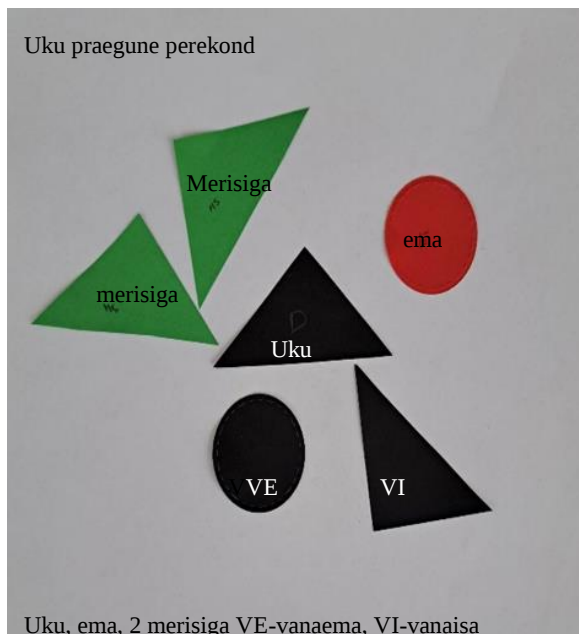
Uku varasem perekond

Oma isa ta ei mäleta: „*Pildi peal olen ikka näinud*“, kuna isa ja ema lahutasid üksteist aastat tagasi ja vahepeal ta isaga kohtunud pole. Isa pole tema vastu huvi tundnud. Uku püüdis ise mõned aastat tagasi isaga ühendust võtta läbi sotsiaalmeedia: „*Kirjutasin talle, aga äkki ei olnud õige konto*“ sest vastust ta ei saanud. Kui Uku on ema käest küsinud olukorrale selgitusi, siis ema vastas lihtsalt: „*Elu on nii läinud*“. Ema värviks valis Uku punase, sest suhted omavahel on vahest keerulised.

Uku ärevus on tõusnud ja vestlus tema praegusest elukorraldusest nõuab pingutust, pakkusin võimalust vestlus katkestada, kuid Uku ütles, et ta saab hakkama. Perekaardile lisas ta oma lemmikloomad hamstrid ja värviks valis ta rohelise ja selgitas, et loomad on loodusest ning loodus on roheline. Vestluses oma elust üksikvanema peres ütleb: „*Ma ju ei mäleta, kui isa meie juures elas, mis siis teistmoodi oleks, ma olen kogu aeg emaga kahekesi elanud*“.

Uku unistuste perekond

Uku unistuste perekonna liikmed: Uku, ema, kaks merisiga, vanaema, vanaisa, 2 nooremat poolõde, sõber. Oma unistuste perekaardil soovib Uku tuttavaks saada oma õdedega: „*Maitea, kas nemad tahavad minuga kohtuda*“. Vestluse käigus selgus, et eelmisel kuul oli ta tülli läinud oma parima sõbraga: „*Ühe mängu pärast*“ ja Uku suureks sooviks on, et olukord laheneks ja ta saaks oma sõbra tagasi. Uku lisas oma ka sõbra unistuste perekaardile, värviks valis sinise. Oma perekaardil asetab pereliikmed kõik endale lähedale, sest vahest ta tunneb ennast üksikuna ja igatsus vanavanemate järgi on suur.

Joonis 4. Uku perekonnakaardid (vasakult: praegune perekond, unistuste perekond)

Kokkuvõttes: Uku valis oma perekaardile ainsad pereliikmed, kes ta teab ja on olnud tema jaoks olemas. Unistuste perekaardile lisas ta oma sugulasi, keda pole veel kunagi kohanud.

Roosi

Roosi (nimi muudetud) on 12-aastane tüdruk, kohtusime Noortekeskuse ruumides.

Roosi elab praegu koos ema ja ühe vanema õega 4-toalise korteris, kaks õde on juba täiskasvanud ja elavad iseseisvalt. Intervjuu pikkuseks oli 45 minutit. Roosi oli lõbusas meelolus, naeris palju, tegi järgi vanaema häält, kui ta rääkis kommirahast.

Roosi leibkond: Roosi, ema ja vanem õde.

Roosi pereliikmed: Roosi, ema, isa, kolm vanemat õde, vanaema, sõbranna ja koer.

Ennast märgib ta perekaardile kollase värviga, sest vanaema kutsub teda hellitavalt päiksekeseks. Roosi eristab, kellega elab koos ning keda peab pereliikmeks.

Roosi praegune perekond

Oma pereliikmetega suhteid hindab Roosi väga heaks: „Ma olen kõige noorem, siis vanemad õed hoiavad mind ja kõik teised ka“. Kolmele vanemale õele valib ta roheline värv, nad on toetavad ja aitavad Marit õppimises kui vaja. Üks õdedest elab välismaal, aga nad suhtlevad väga sageli, teine õde elab nende lähedal ja nad kohtuvad samuti igapäevaselt: „Ta käib meie juures söömas, sest ta ei viitsi ise teha“. Vanaema juures on ta nädalavahetustel: „Nüüd saab sinna sõita linnaliiniga ka“, seal elab ka tema koer: „Ta on maailma kõige parem ja ägedam koer“, Roosi naerab lõbusalt: „Mina ja vanaema käime koos koeraga jalutamas“. Koera

värviks valis ta musta, sest ta ongi musta värvi. Roosi sõnul on vanaema juures kasulik käia: „*Ta annab alati kümpa ka kommirahaks*“, ise naerab kõlavalt. Vanaema värviks valis ta punase, sest ta on energiline ja näeb välja palju noorem. Elust üksikvanemaaga peres arvab ta: „*Mh, eks ikka vahest tekib igatsust, aga see on harva, sest isaga ma ju suhtlen iga päev*“.

Roosi varasem perekond

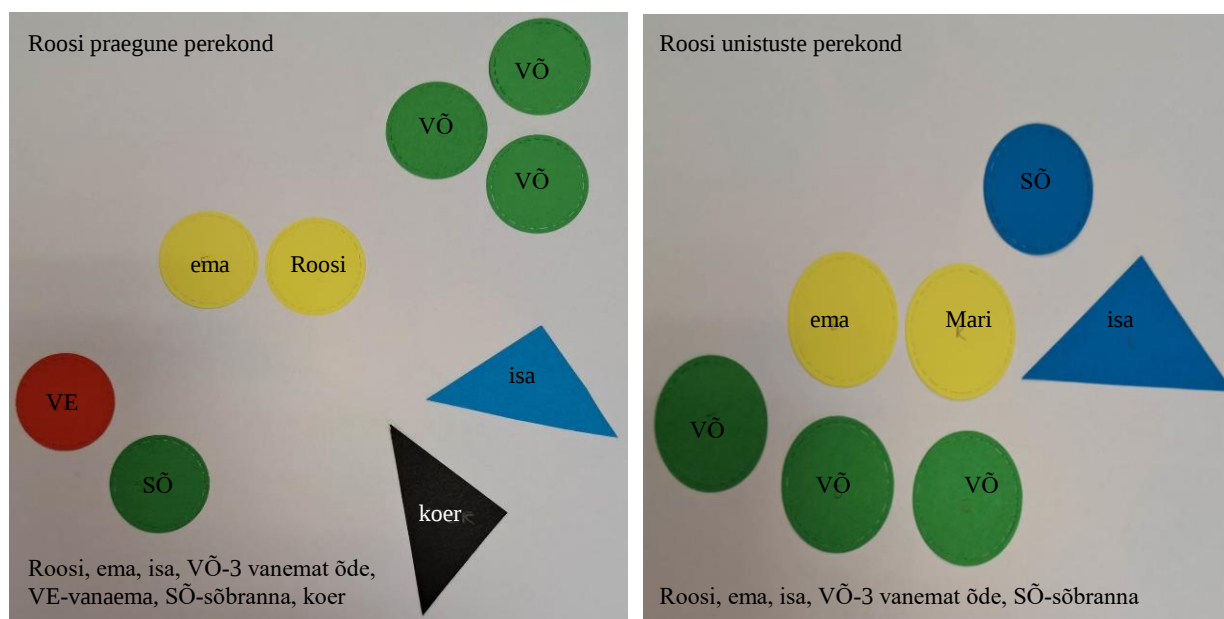
Isa elab kolm aastat teises kohas. Isa värviks ta valis sinise, sest isa kannab sageli sellist tooni riideid. Roosi kohtub isaga sageli, iga nädal mitu korda: „*Isa tuleb mulle trenni järgi*“. Ta ei mäleta, et ema ja isa oleks omavahel tülis olnud: „*Midagi ei saanud aru*“.

Kodus oli alati tore ja rahulik, kui vanemad koos elasid: „*Me käisime kogu aeg koos igal pool*“. Roosi soovib täpsustada, et: „*No näiteks Loomaaias ja Lotemaal ka*“. Ema ja isa ega teised pereliikmed ei arutanud temaga pereteemasid: „*Ma algul ei saanud arugi, et isa enam meie juures ei ole*“. Ühel päeval lihtsalt isa ei tulnud koju, mõned päevad hiljem läksin talle juba külla: „*Isa ütles, et ta elab nüüd teises kohas ja ma võin alati sinna minna*“.

Roosi unistuste perekond

Roosi unistuste perekonnaks on: Roosi, ema, isa, kolm vanemat õde ja sõbranna.

Unistuste pere oleks Roosi jaoks, kui ema, isa ja tema kolm vanemat õde elaksid kõik koos. Koera ega vanaema ta siia lisada ei soovinud, mis eelneva vestluse põhjal oli üllatav. Roosi ei soovinud seda selgitada.

Joonis 5. Roosi perekonnakaardid (vasakult: praegune perekond, unistuste perekond)

Kokkuvõttes: Roosi elab igapäevaselt ema ja vanema õega, kuid tema perekonda kuulub veel sugulasi, sõber ja lemmikloom. Mõlemad vanemad on olulised ja suhted on head ning ta tunneb ennast oma perekonnas turvaliselt. Pereliikmete valikut perekaardil põhjendab Mari omavahelise heade suhete ja igapäevaste kohtumiste põhjal.

Lenna

Lenna (nimi muudetud) on 12-aastane tüdruk, elab koos ema ja noorema poolõega 2-toalises korteris. Selline elukorraldus on kestnud ühe aasta. Kohtusime Lennaga peale tunde koolis. Intervjuu pikkuseks oli 38 minutit.

Lenna leibkond: Lenna, ema ja noorem poolõde.

Lenna perekond: ema, noorem poolõde, vanem vend, vanaema, isa ja isa elukaaslane. Lenna eristab, kellega elab koos ja keda peab oma pereliikmeteks. Lenna perekond on väike, sinna kuuluvad lähisugulased, kui ka üks uus pereliige isa elukaaslase näol.

Lenna praegune perekond

Ennast märgib ta perekaardil kollase värviga ja asetab keskele ning ülejäänud pereliikmed sätib enda ümber. Oma pärisisaga ta suhtleb, aga ta nimetab seda suhet nii: „*Kui ma külla lähen, siis me ei kallista isaga*“. Isa värviks valib ta musta, sest ta sooviks, et suhe oleks soojem: „*Kui isa poole lähen, siis ta ütleb ikka, et tore, et tulid, aga ta ei näita nagu seda välja*“. Vanema vennaga, kes elab isa juures on suhe soe: „*Ta on ikkagi mu päris vend*“, igapäevaselt nad suhtlevad sotsiaalmeedias: „*Vend käib minul ja emal ka külas ja ma vahest vennal ja isal külas*“. Venna värviks perekaardil valis ta sinise, sest see on sobib talle. Isal on uus elukaaslane: „*... on normaalne, kui isa juures olen, siis ta kutsub mind endaga shoppama*“. Isa elukaaslase värviks valis ta punase, tal on punane juuksevärv ja perekaardil asetab ta endast kaugemale. Noorema õe värviks valis ta rohelise, sest õde on veel väike ja ema värviks valis perekaardil punase, sest ema on nõudlik: „*Mul kodus omad kindlad asjad, mida ma pean tegema*“. Suhteid ema ja õega peab normaalseks: „*Väikeõde on vahel tüütu, aga ta on nunnu ka*“. Vanaema peab Lenna enda jaoks oluliseks pereliikmeks ja vanaema värviks valis ta samuti kollase nagu endalegi: „*Vanaema on rahulik ja ta saab minust aru*“. See, et ta elab peres, kus on üks vanem: „*Vahet pole, mul on ju isa olemas*“.

Lenna varasem perekond

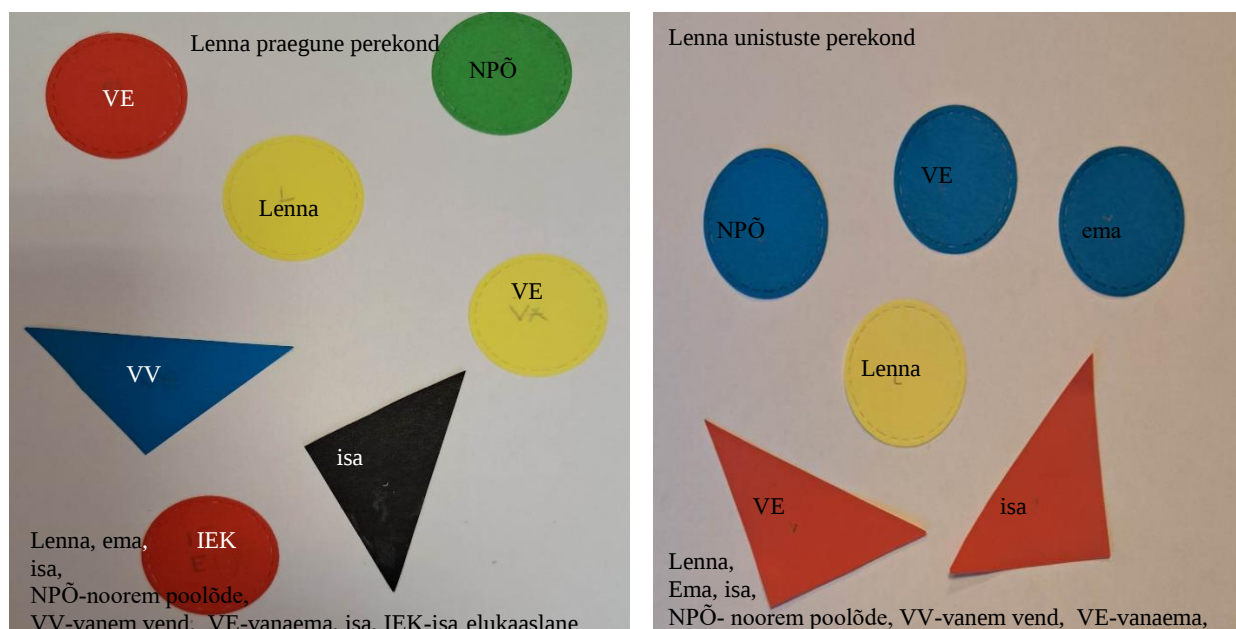
Oma pärisisaga koos elatud aega ta ei mäleta, kuna ta oli kahe aastane kui ema ja isa lahutasid. Meenutada saab ta aega, kus ta elas koos poolõe isaga. Kasuisaga koos elatud aeg ei olnud Lenna jaoks kõige meeldivam aeg. Lenna sõnul: „*Me ei saanud hästi läbi, tunne nagu*

hambaarstile minemine, mulle ei meeldi hambaarsti juures käia“. Mõne aja pärast püüab öeldud pehmendada: „*Et nii halb ka ikkagi ei olnud*“. Kasuisaga tal sõbralikke peresuhteid ei tekkinud: „*Käsutas mind, pidin väiksema õega mängima, aga ma ei tahtnud kogu aeg mängida*“. Kasuisa ta perekaardile ei soovi lisada.

Lenna unistuste perekond

Unistuste perekond oleks Lenna jaoks, kus ta elaks koos ema, isa, venna ja poolõega. Samuti on vanaema unistuste perekaardil ning kõik pereliikmed sättis ta ringi kujuliselt enda ümber.

Isa uut elukaaslast ta unistuste perekaardile ei lisanud. Lenna sõnul on tore unistada ja loota, et ema ja isa oleks koos: „*Äkki kunagi see võib juhtuda, aga siis olen ma juba suur* “.

Joonis 6. Lenna perekonnakaardid (vasakult: praegune perekond, unistuste perekond)

Kokkuvõttes elab Lenna igapäevaselt oma ema ja noorema poolõega, läbisaamist hindab heaks. Suhteid oma eemal elava vanema venna ja isaga peab ta samuti heaks ning turvaliseks, siiski tunneb ta igatsust venna ja isa järele. Perekaardile said valitud kõik need, kellega ta suhtleb igapäevaselt.

Sandra

Sandra (nimi muudetud) on 11-aastane tüdruk ja me kohtusime Noortekekuse ruumides. Intervjuu pikkuseks oli 40 minutit.

Sandra elab koos emaga 2-toalises korteris. Emaga kahekesi on nad elanud kolm aastat.

Sandra leibkond: Sandra ja ema

Sandra pereliikmed: Sandra, ema, tädi, 2 tädipoega, vanaema, isa ja noorem poolõde,

poolõde elab koos isa ja tema elukaaslasega. Isa uut elukaaslast ta oluliseks ei pea ja perekaardile ei soovi välja tuua.

Sandra praegune perekond

Sandra eristab oma pereliikmeid ja neid kellega elab koos. Sandra valis enda värviks perekaardil kollase: „*Mulle meeldib kollane värv*“, ta näitab koolikotis oma kollast pinalit ja märkmikku.

Olulisena tõi ta välja tädi, värviks valis ta tädile punase, sest tädi juuksevärv on punane ja tädipojad, värvideks valis sinise ning roheline: „*Selles sinise tädipojaga oleme me ühevanused, meil on üks päev vahet sünnipäevadel*“. Teine tädipoeg on vanem ja omavahel saavad nad hästi läbi: „*Nad elavad kõrvalmajas*“. Vanaema on tähtis inimene Sandra jaoks: „*Kui me kõik kolmekesi vanaema pool oleme, siis vanaema korraldab meile aarete jahti*“. Sellest rääkides on Sandra elevil: „*Vanaema peidukaid peab kaua otsima*“. Vanaema värviks valis sinise, sest see on ilus värv. Emaga läbisaamist ei oska Sandra kirjeldada: „*Tavaline, vahest parem, vahest halvem*“, värviks valis ta punase nagu tädigi: „*Nad on õed*“. Sandra väike poolõde on alles mõne kuune: „*Ta ei istugi veel*“ ja ta on teda ainult mõned korrad näinud, värviks valis roheline ja seostas seda kasvamisega: „*Kui ma teda näen on ta jälle nii palju muutunud*“. Praeguse elukorralduse kohta lisab ta: „*Võib-olla oleks vanemad pidanud rohkem püüdma, nagu nad mulle koguaeg räägivad*“.

Sandra varasem perekond

Isaga koos elamisest ta mäletab ainult head ja ka praegu suhtleb ta isaga igapäevaselt ning saavad hästi läbi. Isa värviks perekaardil valis ta musta, kuna tema juuksed on tumedad, kuid asetas ta endast kõige kaugemale: „*Mul tekib vahel igatsus ta järele*“. Isa toetab Sandrat, ostab vajalikke asju: „*Ratta ostis ja trenniasju*“, Sandra tegeleb kergejõustiku ja tantsimisega. Olulisena tõi ta välja tädi, värviks valis ta tädile punase, sest tädi juuksevärv on punane ja tädipojad, värvideks valis sinise ning roheline: „*Selle sinise tädipojaga oleme me ühevanused, meil on üks päev vahet sünnipäevadel*“. Teine tädipoeg on vanem ja omavahel saavad nad hästi läbi: „*Nad elavad kõrvalmajas*“. Vanaema on tähtis inimene Sandra jaoks: „*Kui me kõik kolmekesi vanaema pool oleme, siis vanaema korraldab meile aarete jahti*“. Sellest rääkides on Sandra elevil: „*Vanaema peidukaid peab kaua otsima*“. Vanaema värviks valis sinise, sest see on ilus värv. Emaga läbisaamist ei oska Sandra kirjeldada: „*Tavaline, vahest parem, vahest halvem*“, värviks valis ta punase nagu tädigi: „*Nad on õed*“. Sandra väike poolõde on alles mõne kuune: „*Ta ei istugi veel*“ ja ta on teda ainult mõned korrad näinud, värviks valis roheline ja seostas seda kasvamisega: „*Kui ma teda näen on ta jälle nii palju muutunud*“. Praeguse elukorralduse kohta lisab ta: „*Võib-olla oleks vanemad pidanud rohkem püüdma, nagu nad*

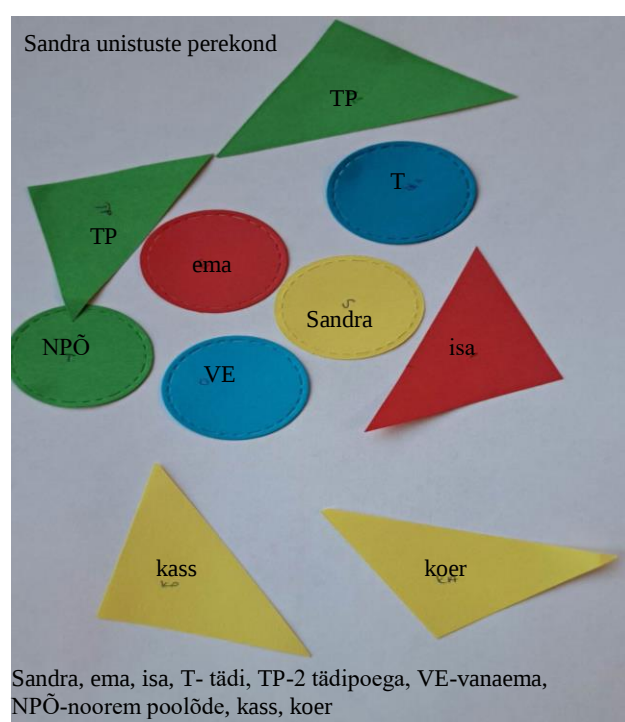
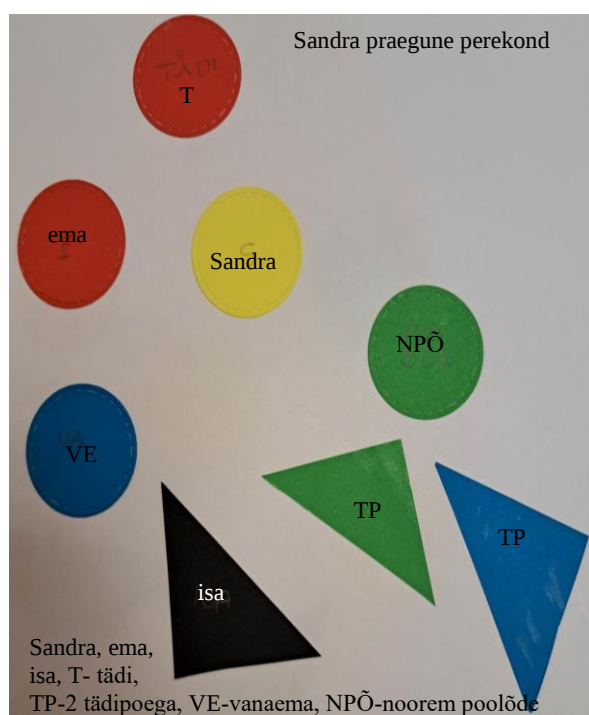
mulle koguaeg räägivad“.

Sandra unistuste perekond

Unistuste perelekkmeteks nimetab ta ema, tädi, 2 tädipoega, vanaema, isa ja noorema poolõe.

Unistuste perekaardil soovib Sandra, et ta elaks koos isa ja emaga, seal on ka tädi ja tädipojad, vanaema ja poolõde: „*Ta on mu õde, aga ta meiega vist koos elada ei saaks*“.

Sandral on ka kass ja koer, aga esialgu ta neid perekaardile ei lisanud, kuid unistuste perekaarti tehes otsustas, et nemad on ka perelekkmed, värviks valis ta mõlemale kollase, sest nad teevad alati tuju heaks. Unistuste perekaardil tehes soovis ta ema, isa, vanaema ja õe endale lähedale asetada.

Joonis 7. Sandra perekonnakaardid (vasakult: praegune perekond, unistuste perekond)

Kokkuvõttes valis Sandra enda perekaardile inimesed, keda ta peab oluliseks, kellega suheldakse igapäevaselt ja suhted on toetavad ning turvalised.

Kaspar

Kaspar (nimi muudetud) on 12- aastane poiss. Kohtusime Kaspariga tema kodus, intervjuu pikkuseks oli 36 minutit.

Kaspar elab koos emaga 2-toalises korteris, u kaks aastat.

Kaspari leibkond: Kaspar ja ema

Kaspari perelekkmed: Kaspar, ema, isa, vanem poolõde (isa poolt, kes elab oma ema juures) ja vanem poolvend (ema poolt, kes elab oma isa juures), vanaema, vanaema elukaaslast, keda ta

nimetab oma vanaisaks. Kaspar oskab eristada neid, keda ta peab pereliikmeteks ja kellega elab koos

Kaspari praegune perekond.

Perekaardil valis Kaspar oma värviks rohelise ja asetas ennast vasakule poole lehe ülesäärde.

Emale valis Kaspar samuti rohelise, sest nad on elavad koos:

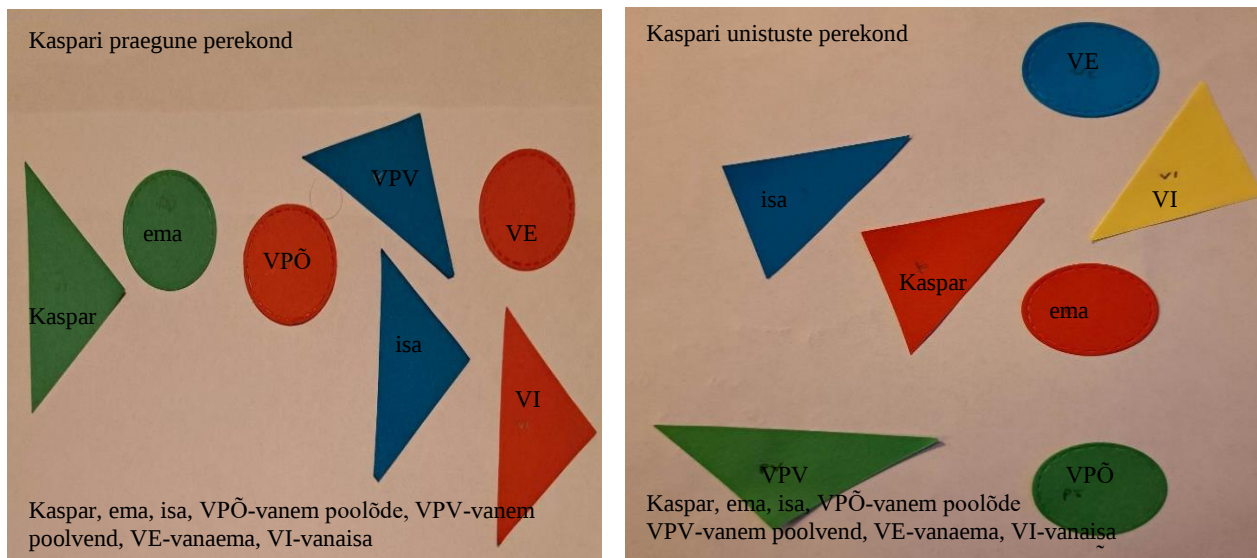
„*Emale meeldib roheline värv*“. Õe asetas ta ema kõrvale, endast kaugemale ja värviks valis punase: „*Ta käib mitmes trennis ja õpib ka hästi, kogu aeg teeb midagi*“. Õega suhtlust kirjeldab ta nii: „*Me suhtleme vähe, aga me saame hästi läbi*“. Vennaga suhtleb ta iga nädal tema värviks valis ta sinise, sest sinine värv tundub rahulik: „*Mu vend ongi väga rahulik tüüp*“. Omavaheline läbisaamine hindab ta heaks: „*Tavaline, sõbralik, mis muud*“. Isa ja venna asetas ta ühele reale, sest isaga läbisaamist nimetab ta: „*Normaalne, mingeid tülisi ei tea, et oleks*“. Isa värviks valis ta samuti sinise, isa töötab ühes firmas ja tal on sinine tööbuss.

Kaspari varasem perekond

Kaspari sõnul on tal olnud täitsa tavaline elu ja see, et ema isa enam koos pole: „*Mul on ju poolõde ja poolvend, kõik elavad ühe vanemaga*“. Sellises elukorralduses kohta lisas lihtsalt: „*On nii nagu on*“. Vanavanemad on Kaspari jaoks olulised, sest palju oma vaba aega veedab ta seal: „*Seal on rahulik olla*“, aga perekaardil valis ta vanavanemate värviks punase ja ruumi mõistes asuvad nad temast kõige kaugemal: „*Ma ei osanud algul selle peale mõelda, kuidas neid sättida*“. Intervjuu viimases osas selgus, et Kasparil on vanavanemate juures kass ja koer, nad on toredad: „*Aga ma vist loomi ei taha siia perekaardile panna*“.

Unistuste perekond

Unistuste perekonnaliikmeteks on samad inimesed, keda ta toob välja ka oma praeguses perekonnas, aga erisus on seotud vanema poolõega. Kuigi Kaspar unistab, et ema ja isa elaks koos, samuti vanem vend, siis vanema poolõega ta ennast koos elamas ei näe: „*Ta vist ei tahaks meiega koos elada, ta elab oma emaga*“

Joonis 8. Kaspari perekonnakaardid (vasakult: praegune perekod, unistuste perekond)

Kokkuvõttes nagu Kaspar juba vestlusel ütles, et ta ise tema vanem poolõde ja ka vanem poolvend elavad sarnases ühevanemaga perekonnas tunneb ta siiski perekonna toetust, suhted on head ning omavahel saavad kõik hästi läbi.

Isabell

Isabell (nimi muudetud) on 12-aastane tüdruk. Kohtusime Isabell kodus, tema toas. Intervjuu pikkuseks oli 36 minutit. Isabell elab koos venna ja emaga vanaema juures juba kolm aastat.

Isabelli leibkond: Isabell, ema, vanem vend ja vanaema

Isabelli perekond: ema, vanem venda, vanaema, naabritüdrukut, koer ja 2 jänest.

Isabell suudab eristada neid kellega elab igapäevaselt koos ning neid, keda nimetab pereliikmeteks. Pereliikmeteks nimetab lisaks sugulastele ka oma naabritüdruku ja oma koduloomad.

Isabelli praegune perekond

Isabell tunneb ennast oma praeguses perekonnas turvaliselt: „Mul on kõik asjad olemas“.

Ennast tähistab ta perekaardil rohelise värvina: „Ilus värv lihtsalt“. Vanema venna värviks valis ta sinise ja perekaardil paneb ta enda kõrvale. Omavahelist suhet peab ta heaks ja sõbralikuks: „Vahest kakleme ka, tegelikult saame hästi läbi“. Isabell ise naerab, kui ta seda ütleb. Ema värviks valib ta punase, sest emaga on tal suhted vahest keerulised: „Ta õiendab minuga pidevalt, mulle tundub, et vahest niisama, isegi kui ma midagi ei tee“. Mõne aja pärast ta ütleb: „Mul oli koolis vahepeal jamad!“. Ema asetab ta perekaardil endast allapoole. Vanaema asetab ta enda ja vennaga ühele reale ja värviks valib samuti punase. Vanaemaga tegus, töötab ja talle

meeldib laulda: „*Ta võtab mind vahest proovi kaasa, ise ta ütleb, et hoiab mul silma peal*“. Suhet peab ta üldiselt heaks: „*Selline tavaline, ta ei õienda nii palju. Ma ei viitsi vahepeal vanaema ja emaga rääkida*“.

Isabell saab aru, et naabritüdruk pole tema pärisperekond, kuid Isabell räägib naljatades, et neid peetakse sageli sugulasteks: „*Üks naaber ütleb, et me oleme väga sarnased, ühte nagu ja blondiinid*“. Naabritüdruk on Isabelliga ühe ealine, nad käivad ühes klassis ning veedavad palju aega koos: „*Me juba lähme hommikul koos kooli*“. Omavhelist läbisaamist hindab ta väga heaks kohta: „*Me oleme nagu õed ja koolitöid on hea koos teha, ta on targem kui mina*“. Värviks valis ta samuti roheline: „*Siis me oleme ühte moodi*“

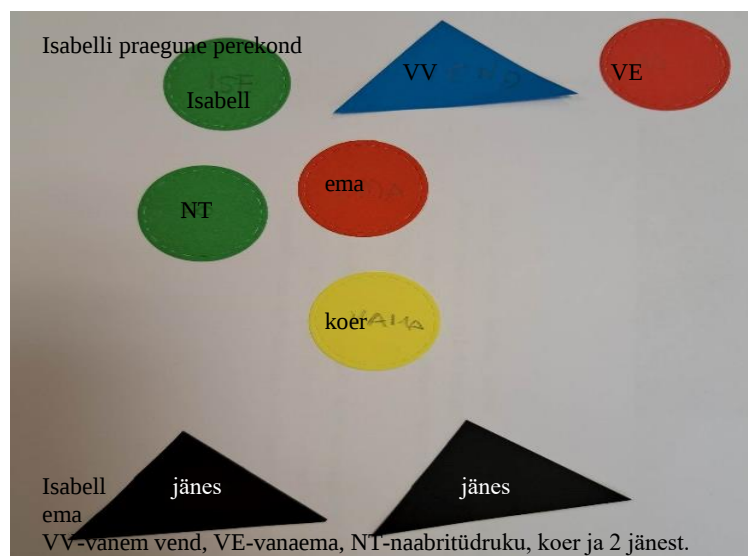
Jäneste värviks valis ta musta, sest nad on must-valge kirjud käabusjänesed. Isaga Isabell ei soovi suhelda, kuna tema sõnul ta ei hooli oma lastest: „*Viimasel sünnipäeval isegi ei helistanud, kingitust pole mõtet oodata*“. Isa teemal ei soovi ta rohkem vestelda. Kuna suhted on katkenud ja eelnevalt on läbisaamine olnud halb. Elule üksikvanemaga peres vastab ta: „*Koolis paljudel on ainult üks vanem ja see on täitsa normaalne, ma ei tunne oma isast puudust*“.

Isabelli varasem perekond

Ta mäletab seda aega, kui ema ja isa koos elasid, kogu aeg oli tülid: „*Kui ema isaga tülitsetes, siis oli ta minu ja vennaga ka kuri*“. Isa töötas kaugemal, ainult nädalalõppudel tuli koju: „*Ega ta siis meiega eriti koos ei olnud*“. Kui nad tulid elama vanaema juurde majja, siis suhted muutusid emaga paremaks ja ka aega hakkasid nad koos rohkem veetma. Koos tehti kodutöid, käidi jalutamas: „*Rääkisime rohkem*“.

Isabelli unistuste perekond

Unistuste perekonnaliikmed on ema, vanem venda, vanaema, naabritüdrukut, koer ja 2 jänest. Unituste perekonda kuuluvad samad liikmed, mis praegusesse perekoda, kedagi juurde lisada ta ei soovinud, isaga koos elada ta tahaks.

Joonis 9. Isabelli perekonnakaart

Kokkuvõttes elab Isabell igapäevaselt koos oma ema, venna ja vanaemaga, oluliseks peab veel sõbranna ja koduloomad. Isabell soovis teha ainult ühe perekaardi, sest nii praegune kui unistuste perekaart oleksid samad.

ARUTELU

Järgnevalt teen juhtumitest temaatilise kokkuvõtte ja võrdlen kirjanduse ülevaates tooduga.

Arutelu esitan uurimisküsimuste kaupa.

Keda laps peab oma perekonnaks?

Laps peab oma perekonnaks endale olulisi lähedasi ja sugulasi, hoolimata sellest, kas nad elavad temaga ühes majapidamises või mitte. Uurimust läbi viies rääkisime uurimuses osalenud lastega sellest, keda nad peavad oma perekonnast. Enamik lapsi nimetas oma perekonda kirjeldades lisaks ühes majapidamises elavatele inimestele ka neid, kes temaga sama katuse all ei ela, st lisaks temaga koos elavale vanemale ja õdedele-vendadele nimetati oma pereliikmena ka lahuselavat vanemat ning veel teisigi sugulasi. Näiteks nimetas enamik uurimuses osalenud lapsi oma perekonnana lisaks vanematele veel ka vanaema, vanaisa, onusid ja tädisid, mõni ka lemmiklooma ja head sõpra.

Perekonna käsitlusi on mitmeid. Kui levinud tuumperekonnaks peetakse perekonda, kus elavad ema, isa ja nende lapsed, siis laiendatud perekonnana käsitletakse perekonda, kus lisaks eelnimetatutele on ka vanavanemad või teised sugulased (Lilleoja ja Konno, 2011). Kui Moore (2001) käsitleb laiendatud perekonda kui mitme põlvkonna esindajaid, kes elavad täiesti koos või vähemalt lähestikku, siis näiteks Berns (2009) on seisukohal, et laiendatud perekonna puhul on peamine eeldus hoopis inimeste omavaheline lähedane suhe. Coleman jt 2017 on välja toonud, et perekonnal on tähtis roll selles, et lapsed saaksid omandada sotsiaalseid ja käitumuslikke oskusi. Ühiskonnas toimiv perekond täidab edukalt nii majandus- kui ka laste sotsialiseerimisfunktsiooni (Lüderitz, 2005, lk 20).

Ka käesolevas uurimuses osalenud laste kirjeldused ühtisid Berns'i seisukohaga – enamik lapsi nimetas oma perekonna hulka vanavanemaid ja mitmeid sugulasi, kes lapsega ühes majapidamises ei ela. Laste jaoks on tegemist perekonnaga siis, kui inimesed on nende jaoks olulised, hoolimata nende alalisest elukohast. Samal seisukohal on ka Märtsin, Nahkur ja Abuladze (2023) tuues välja, et perekonna koosseisust olulisemad on omavahelised head ja toetavad suhted.

Laste jaoks on enamasti kõik pereliikmed võrdse tähtsusega ning enamasti ei soovita paigutada kedagi endast oluliselt kaugemale. Uurimist läbi viies vaatlesin ka seda, kuidas lapsed erinevaid pereliikmeid paberil tähistavad – mis värviga nad seda teevad ja keda nad märgivad lähedale ning keda kaugemale. Suurema osa uurimuses osalenud laste jaoks oli oluline märkida

pereliikmed siiski enda lähedale ning enamasti ei soovitud märkida osa liikmeid lähedale ja osasid kaugemale. Siiski leidsid ka neid lapsi, kes märkisid teadlikult mõned pereliikmed, kellega suhted on harvemad või kehvemad, endast eemale.

Mõne lapse jaoks oli oluline juurde selgitada, et kõik pereliikmed on olulised ning ei soovita kellegi osas nõ vahet teha. Peegeldus ka asjaolu, et need liikmed, keda laps nägi kuuluvat vähem perekonda, üldse kaardile ei märkinudki – seega, kes juba kaardile jõudis, tundus olevat pigem lähedasem pereliige.

Bioloogilise vanema uus elukaaslane võib olla lapse jaoks pereliige, aga ei pruugi. Lahus elava vanema uue elukaaslase perekonna liikmena mõtestamisel ja perekaardile märkimisel ilmnis uurimuses osalenud laste seas erisusi.

Näiteks üks uurimuses osaleja otsustas, et vanema uut elukaaslast tema pereliikmete hulka ei loetle, nii suusõnaliselt ega ka perekaardil. Sarnasele märkamisele jõudsid ka Kutsar ja Raid (2019), kes on leidnud, et samas leibkonnas koos elavate inimeste lähenemised perekonnale võivad olla erinevad – näiteks võib olla, et laps ei soovi peale vanemate lahkuminekut vanema uut elukaaslast oma pereliikmena mõtestada.

Brown ja Manning (2009) on välja toonud, et lapsed võivad pereliikmena välistada vanema uue partneri ka siis, kui temaga jagatakse sama majapidamist. Sellist kogemust uurimuses osalejate poolt ei täheldanud. Üks uurimuses osaleja kirjeldas, et temaga kooselaval vanemal oli vahepeal uus elukaaslane, kes lapsele meeldis ning keda ta tõenäoliselt märgiks ka perekaardile, kuid uurimuse ajaks tundus olevat vanema ja uue partneri kooselu lõppenud.

Samas oli uurimuses osalenud laste seas ka neid, kes loetlesid koheselt pereliikmete hulka ka lahuselava vanema uue elukaaslase. Sellest peegeldus asjaolu, et pereliikme hulka loeti vanema uus elukaaslane siis, kui neil olid lastega head ja lähedased suhted.

Näiteks Sawhill (2014) on välja toonud, et kui laps on perekonna tegevusse igati kaasatud, siis lastele omane paindlikkus aitab võtta oma subjektiivsesse perekonda vastu ka neid inimesi, kes ei ole tema bioloogilised sugulased, kuid kuuluvad lapsega ühte leibkonda. Ta toob välja, et selle juures on ennekõike oluline turvatunne ja tajumine, et temast hoolitakse. Käesolevas uurimuses osalenud lapse puhul, kes oli valmis vanema uut elukaaslast pereliikmena nimetama, tundusid need aspektid olemas olevat.

Mida ja kuidas räägib laps oma elust üksikvanema peres?

Lisaks perekonna määratlusele ja paigutusele uurisin ka seda, et kuidas laps mõtestab enda elu elades üksikvanemaga peres.

Üheks tuumperekonna algtüübiks peetakse mittetäielikku tuumpere, kuhu kuuluvad üks vanem koos oma lapse või lastega (Kutsar, 2002). Ühe vanemaga pered võivad tekkida erinevatel põhjustel, nt kus sünniaktis isa andmeid ei märgita või vanemad polegi olnud kooselus, pered kus lahutuse või ühe liikme surma tagajärjel jääb lapsi kasvatama üks lapsevanem (Sinisaar ja Tammpuu, 2009). Intervjuude tulemuste andmetel paistis, et käesolevas uurimuses osalenud laste vanemad jäid üksikvanemateks enamuses peale kooselu lõppu. Samas ühe osaleja puhul tuli välja, et ta ei mäletagi oma isa.

Lapse jaoks on oluline jätkata suhtlust lahuselava vanemaga – kui suhe toimib, ei pruugi ta mõtestada end kui üksikvanema last. Peamiseks märkamiseks oli minu jaoks asjaolu, et kui laps saab ka peale vanemate lahku kolimist jätkata toetusel ja headel suhetel põhinevat suhtlemist lahuselava vanemaga, siis laps ei mõtesta end kui üksikvanemaga peres kasvavat last. Vastupidi, ta toob välja, et tal on siiski mõlemad vanemad olemas, mõnel juhul isegi kaks kodu.

Nahkur ja Kutsar (2022) on enda hiljutises uuringus jõudnud sarnasele järeldusele, et lapse perekonna määratlus võib jääda peale vanemate lahku minekut suhteliselt muutumatuks, kui laps saab jätkata mõlema vanemaga suhtlemist, sh lahus elaval vanemal on võimalust lapsega suhelda. See märkamine ilmnes ka käesolevas uuringus.

Lastes, kes kirjeldasid, et neil on võimalus mõlema vanemaga jätkuvalt suhelda, väljendus rahulolu. Tulemusi analüüsid selgus, et kui lastel on peale vanemate lahku minekut jätkuvalt võimalik mõlema vanemaga rahumeelselt suhelda, olid lapsed rahulolevad ning nad väljendasid selles osas heameelt.

Kutsar ja Raid (2019) on täheldanud, et lapse suhted oma vanematega on lapse heaolu perspektiivist koguni kõige olulisemad tegurid – kuivõrd on perekond lapse peamine elukeskkond, on peresised suhted ja nende kvaliteet üks määravamaid tegureid lapse heaolu mõjutamisel. Ka käesoleva uurimistöö tulemused viitasid sarnasele tulemusele – laste jaoks oli oluline, et suhted on mõlema vanemaga head ning nad on mõlemas kodus oodatud ja armastatud. Üks laps tõi isegi välja, et tal on mõlema vanema juures oma tuba. Kuigi üks laps kirjeldas, et ta igatseb lahuselavat vanemat, siis siiski paistis, et nende suhe mõlema vanemaga on toetav.

Sarv jt (2021) on samuti välja toonud, et laste heaolule tekib oht siis, kui vanemad ei suuda kooselu lõppemise järgselt lapse edasist elukorraldust puudutavates küsimustes kokku leppida ning mida suutlikumalt vanemad last puudutavates küsimustes koostööd teevad, seda enam on tagatud lapse heaolu.

Lastes, kellel ei ole peale vanemate lahku minekut võimalust teise vanemaga suhelda, väljendus kurbus. Uurimuses osalenud laste seas oli ka neid lapsi, kellel ei ole jätkuvat võimalust oma teise vanemata regulaarselt suhelda. Toodi välja, et kas suheldakse väga harva või ei mäleta laps isa üldse. Üks laps rääkis, et kuigi ta ise sooviks isaga kontakti luua ning on püüdnud teda ka otsida, ei vastata talle tema tekkinud küsimuste peale ning tal ei ole oma isa osas mingisugust infot ega võimalust temaga suhelda. Temas väljendus kurvameelsus selles osas, et kuigi ta pidi tegema omapoolseid jõupingutusi saamaks infot teise vanema kohta, siis temaga kooselav vanem teda selles osas ei toetanud.

Tegelikult on juba seaduse tasandil määratud, et lapsel on õigus suhelda oma mõlema vanemaga ning mõlemal vanemal on õigus ja kohustus suhelda lapsega (Perekonnaseadus, 2009), mis tähendab, et kui laps ei saa oma teise vanemaga suhelda, kuigi ta seda soovib, rikutakse lapse õigusi (käesolevas uurimuses ei puudutanud seda teemat süvitsi, perekonnas võib olla veel asjaolusid, mis uurimusest välja ei tulnud ning seetõttu ei anna ma hinnangut konkreetsetes peres toimuvale).

Rees (2017) on uurides laste subjektiivseid hinnanguid enda heaolu kohta seoses perega leidnud, et kahe vanemaga peredes elavate laste perekonnaga rahulolu keskmine hinne on enamasti kõrgem võrreldes teiste peretüüpides elavate lastega. Nahkur ja Kutsar (2022) leidsid seejuures, et kahe bioloogilise vanemaga elamine tundub olevat lastele kõige vähem keerukas, mistõttu saab see vorm laste poolt kõrgemaid hinnanguid.

Kuigi käesolevalt ei uurinud ma otseselt laste hinnanguid nende peremudelile, siis intervjuude käigus paistis silma asjaolu, et need lapsed, kes saavad mõlema vanemaga jätkuvalt suhelda, on rohkem rahul, kui need, kellel sellist võimalust ei ole.

Vanemate lahku minek võib olla teatud juhtudel laste jaoks positiivse mõjuga. Käesolevast uurimusest ilmnes ka asja teine külg. Näiteks tõid paar uurimuses osalenud last välja, et peale vanemate lahtutust on nende olukord perekonnas läinud hoopis paremaks ning kodus on rahulikum olla.

Dunn ja Deater-Deckard (2001) on samuti välja toonud, et kuigi perekondlikud suured muutused võivad põhjustada lastel kohanemisprobleeme, siis mõnikord võivad suuremad perekoosseisus toimuvad muudatused tuua kaasa lapse jaoks sootuks positiivseid muutusi. Sama ilmnes ka käesolevast uurimusest, lapsed, kellel toimusid kodus tülid, või kelle isa oli sageli kuri ning kellel olid sõltuvusprobleemid, tundis kergendust ja positiivset muutust, kui jäädi elama vaid ühe vanemaga.

Sama on leidnud Nahkur ja Kutsar (2022), et laste subjektiivne heaolu üksikvanemaga peres või mõnes muus muutunud perevormis peale tuumpere võib siiski varieeruda ning olla mõnel juhul isegi positiivsem, kui kahe vanemaga koos elades, näiteks olukordades, kus vanemate koos elamine põhjustab konflikte, pingelist õhkkonda vms. Käesolevas uurimuses osalenud laste lugude puhul ilmnes sama asjaolu – lapsed tõid välja, et peale sellist perekonna koosseisu muudatust on kodus rahulikum, keegi ei tülitse ning ühe lapse näite puhul isegi saadi peale säärast muudatust vanematena omavahel paremini läbi.

Milline on lapse enda arvates täiuslik perekond tema jaoks?

Lapsed soovivad, et nende vanemad elaksid taas koos – see oleks nende hinnangul täiuslik perekond. Uurimistulemustest selgus, et paludes lastel kirjeldada täiuslikku perekonda, kirjeldasid enamik uurimuses osalenud lastest, et nad soovivad, et vanemad elaksid jätkuvalt koos.

Uurimistulemus läheb kokku erinevate autorite seisukohtadega, et lapse subjektiivne heaolu seoses perekonnaga on kõrgem siis, kui neil on võimalik elada mõlema bioloogilise vanemaga koos, mis pakub lastele rohkem stabiilsust ja turvatunnet (Bradshaw jt, 2011; Dinisman jt, 2017).

Dinisman jt (2017) on välja toonud ühe põhjusena, miks lahus elavate vanemate laste või üksikvanema laste subjektiivne heaolu on koos elavate vanematega lastega võrreldes madalam, selle, et ühiskonna eelistus perekonna struktuuri osas võib lapsi eakaaslaste kaudu mõjutada ning viia seeläbi nende subjektiivse heaolu ühe vanemaga peres elades madalamale.

Seega oli antud tulemus oodatav – olenemata sellest, kas seoses stabiilsuse ja turvatundega või ühiskonnas kuvatud eelistuste mõjutusena, näevad enamik lastest, et nende perekond oleks täiuslik siis, kui neil on võimalik elada koos mõlema bioloogilise vanemaga.

Samal seisukohta jagavad ka Castrén ja Widmer (2014), tuues välja, et kui täiskasvanud on valmis peale lahkuminekut keskenduma uue pereüksuse moodustamisele, eelistavad lapsed siiski bioloogilise perekonna jätkamist ning peavad pereliikmeks endiselt oma bioloogilisi vanemaid.

Toetavad suhted on laste jaoks olulisemad, kui koos elavad vanemad. Need lapsed, kes avaldasid, et nende olukord on peale vanemate lahku minekut saanud positiivset muutust, nemad oma täiusliku perekonna kirjeldamise juures vanemate kokku kolimisest ei rääkinud. Üks laps tõi hoopis välja, et ei soovi kedagi perekonda juurde lisada ning hindab, et tal on mõlemad vanemad siiski olemas, samuti peegeldus asjaolu, et omavahelised suhted on läinud paremaks.

Dinisman jt (2017) on samuti rõhutanud, et laste jaoks on oluline, et peres oleksid head suhted, armastus ja üksteise toetamine, mitte konfliktid või arusaamatused ning ka perestruktuuriga seotud suurte muutustega on kergem toime tulla, kui lapsed tunnevad end vanemate poolt hoituna. See asjaolu peegeldus ka käesoleva uurimuse tulemustest, kui laps, kes tundis peale vanemate lahkuminekut kergendust, ei soovinud oma täiuslikku perekonda kirjeldades seda, et vanemad elaksid taas koos, vaid nentis, et tal on mõlemad vanemad kenasti olemas.

Ühtlasi näitab see taaskord seda, kuivõrd oluline on laste jaoks rahumeelsed ja toetavad suhted vanematega – kui laps tunneb, et mõlemad vanemad on tema jaoks olemas ning ta on hoitud, ei pruugi tekkida lapsel tingimata vajadust, et vanemad elaksid koos. Lapse jaoks võib vanemate lahkuminek tähendada ka positiivset muutust, kui see tagab selle, et tal on turvalisem ja rahulikum mõlema vanemaga suhelda, kaovad ära pidevad arusaamatused ja konfliktisituatsioonid perekonnas ning laps ei pea enam viibima pingelises õhkkonnas, vaid saab muretumalt mõlema vanemaga suhelda. See asjaolu kehtib muidugi aga siis, kui vanemad suudavad rahumeelselt edasi suhelda ning lastega suhtlemine ja edasine elukorraldus ei tekita uusi konflikte.

KOKKUVÕTE

Magistritöö eesmärk oli uurida laste vaateid ja tõlgendusi üksikvanemaga peres elamise osas. Eesmärgi täitmiseks kasutasin Irene Levini kolme etapilist perestruktuuri kaardistamise meetodit.

Uurimuses osales üheksa last vanuses 11-13 aastat.

Põhitulemused:

- Laps peab oma perekonnaks endale olulisi lähedasi ja sugulasi, hoolimata sellest, kas nad elavad temaga ühes majapidamises või mitte. Bioloogilise vanema uue elukaaslase määratlemisel elukaaslasega ilmnes erisusi ning ilmnes, et peamiselt sõltub lapse ja elukaaslase omavahelisest suhtest, kas laps peab teda pereliikmeks või mitte. Enamasti olid laste jaoks kõik pereliikmed, keda nad juba välja tõid, olulise tähtsusega ning ei soovitud märkida perekaadil kedagi endast oluliselt kaugemale.
- Kui lapsel on võimalik jätkata toetavat suhtlust mõlema vanemaga, ei mõtesta laps end kui üksikvanemaga peres elavat last. Lastes, kes kirjeldasid, et neil on võimalus mõlema vanemaga regulaarselt edasi suhelda, väljendus rahulolu. Vastupidiselt neile lastele, kellel ei olnud võimalik mõlema vanemaga regulaarselt toetavat kontakti hoida – nendes väljendus selles osas kurbus. Vanemate lahkumine ei ole valdavalt laste jaoks positiivne uudis, kuid teatud juhtudel oli see laste jaoks positiivse mõjuga – näiteks siis, kui kodus leidsid aset pidevad konfliktid ja arusaamatused.
- Laste subjektiivne heaolu seoses ühe vanemaga perekonnas on oluline teema, mida käsitleda rohkem erinevates teadustöodes. Paljud statistilised ja kvalitatiivsed andmed näitavad, et laste heaolu üksikvanemaga peres kasvades võib olla ohustatud erinevate tegurite (nt majanduslikud tegurid, ühiskondlikud eelistused, laste turvatunne ja stabiilsus jms) tõttu. Küll aga majanduslikest ja statistilistest näitajatest olulisem on laste enda subjektiivne tõlgendus ja turvatunne seoses nende perekonnaga.

Leian, et uurimistulemused on kasulikud selle valdkonnaga tegelevatele spetsialistidele lapse subjektiivse tõlgenduse mõistmisel seoses tema perekonna ja üksikvanema lapseks olemisega kui ka ühiskonnale laiemalt mõistmaks ühe vanemaga peres kasvava lapse subjektiivseid tõlgendusi oma pere ja heaolu kohta.

VIIDATUD ALLIKAD

Aimre, I. (2006). Sotsioloogia. 3.tr. Tallinn: Sisekaitseakadeemia

Baker, M., Dryden, J. (1993). Families in Canadian Society: An Introduction. 2nd ed. Canada: McGraw-Hill Ryerson.

Ben-Arieh, A. (2005). Where are the Children? Children's Role in Measuring and Monitoring Their Well-Being. *Social Indicators Research*, 74(3), 573–596

Ben-Arieh, A. (2008). The Child Indicators Movement: Past, Present and Future. *Child Indicators Research*, 1, lk 3–16.

Ben-Arieh A., Casas F., Frønes I. ja Korbin J.E. (2014). Multifaceted Concept of Child Well-Being. Ben-Arieh A., Casas F., Frønes I., Korbin J. (eds) *Handbook of Child Well-Being*. Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-90-481-9063-8_134

Berns, R.M. (2009). *Child, Family, School, Community: Socialization and Support*. 8th ed. USA: Wadsworth Publishing Veebileht
http://books.google.ee/books?id=8InJpW70eGMC&print sec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, 29.12.2022.

Bolzmann, T. (2013). Perekonna varjatud seadused. Suhete käsiraamat sünnist surmani. Tartu: Väike Vanker.

Bradshaw, J., Keung, A., Rees, G. ja Goswami, H. (2011). Children's subjective well-being: International comparative perspectives. *Children and Youth Services Review* 33(4), lk 548–556.

Casas, F. (2011). Subjective Social Indicators and Child and Adolescent Well-Being. *Child Indicators Research*, (555–575). Springer. Kasutatud 29.12.2022
<https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs12187-010-9093-z.pdf>

Campbell, A., Converse, P. E., & Rodgers, W. L. (1976). *The quality of American life: Perceptions, evaluations, and satisfactions*. Russell Sage Foundation.

Castrén, A.-M., & Widmer, E. D. (2014). *Insiders and outsiders in stepfamilies: Adults' and children's views on family boundaries*. *Current Sociology*, 63(1), 35–56. DOI:10.1177/0011392114551650.

Children's Worlds kodulehekülg (i.a.). International Survey of Children's well-being (ISCWeB). Kasutatud 29.12.2022 <https://isciweb.org>

Clulow, C. (1993). New families? Changes in societies and family relationships (8/3, 269-273).

Coleman, H., Collins, D., Jordan, C. (2007) *An Introduction to Family Social Work, Second Edition*. Belmont: Thomson Brooks/Cole

Creswell, J. W. (2007). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches*, Second Edition. London: Sage Publications

Dinisman, T., Andresen, S., Montserrat, C., Strózik, D. ja Strózik, T. (2017). Family structure and family relationship from the child well-being perspective: Findings from comparative analysis. *Children and Youth Services Review*, 105–115.

Dunn, J., ja Deater-Deckard, K. (2001). *Children's views of their changing families*. York: Joseph Rowntree Foundation.

Eurostat. (2019). Marriage and Divorce Statistics. Kasutatud 02.01.2023, https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Marriage_and_divorce_statistics#Fewer_marriages.2C_more_divorces

Hanson, M., ja Lynch, E. (2013). *Perede mõistmine: mitmekesisust, puuet ja riski toetavad lähenemisviisid* Brookes Publishing

Heine, S. (2016). The Rise of Single Motherhood in the EU: Analysis and Propositions. *European Policy Brief*, 42. <http://aei.pitt.edu/id/eprint/74547>

Hess, B. B., Markson, E. W., ja Stein, P. J. (2000). *Sotsioloogia*. Tallinn: Külim

James, A. ja Prout, A. (2015). A new paradigm for the sociology of childhood? A. James ja A. Prout (toim.). *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary issues in the sociological study of childhood (6-28)*. London: Routledge

Jensen, A-M. (2011) Pluralization of Family Forms (ed by J. Qvortrup, W.A. Corsaro, M-S. Honig) *The Palgrave Handbook of Childhood Studies*. (140-155). Johnson, B., & Christensen, L. (2012). *Educational Research: Quantitative, Qualitative, and Mixed Approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage.

- Kirby, M. (2000) Sociology in Perspective. Great Britain: Heinemann. Veebileht <http://books.google.ee/books?id=NE7fykwlOl8C&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>, 29.12.2022
- Klein, D.M., White, J. M. (1996). Family Theories: An Introduction. USA: Sage Publications
- Kuronen, M. (2010). Family structures, forms, and demographic processes. M. Kuronen (toim), *Research on Families and Family policies in Europe State of the Art* (lk 14-30). University of Jyväskylä: Family Research Centre.
- Kutsar, D. (2023) Eesti Inimarengu Aruanne. Psühhosotsiaalsed ehk suhteskkonnad ja vaimne heaolu, lk 165-172. Kasutatud 23.02.2023 <https://inimareng.ee/>
- Kutsar, D., Beilmann, M., Luhamaa, K., Nahkur, O., Soo, K., Strömpl, J., ja Rebane, M. (2022). Laste heaolu tulevik. Arenguseirekeskus: Pikksilm.
- Kutsar, D. ja Raid, K. (2019). When traditional measurement practices fail: who are the child's family? D. Kutsar, K. Raid (toim), *Children's subjective well-being in local and international perspectives* (lk 85–93). Tallinn: Statistikaamet.
- Kutsar, D., Tiit, E.-M. (2002). Pere liikmete väärtushinnangud ja demograafilised käitumiseelistused ning perekonna diskursus Eesti sotsiaaltöö praktikas: lepingu lõpparuanne (osa A). Rakenduslike sotsiaaluuringute instituut.
- Kutsar, D. (2002) Elutsükli individuaalses ajas. D. Kutsar (toim.). Elutingimused Eestis viis aastat hiljem. Norbalt II. Tartu Ülikooli Kirjastus (lk 8-11).
- Kutsar, D., Soo, K. ja Raid, K. (2018). Rahvusvaheline laste heaolu uuring – võimalus arendada lastekeskset statistikat. L. Haugas ja H. Hennoste (toim), Eesti Statistika Kvartalikirj 1/2018. Tallinn: Statistikaamet
- Kutsar, D. ja Soo, K. (2020). Eesti noorte subjektiivne heaolu ja toimevõimekus, A.-A. Allaste, R. Nugin (toim), Noorteseire aastaraamat 2019-2020. (lk 7–24). Tallinna Ülikool: Eesti Noorsootöö Keskus
- Lapse õiguste konventsioon (1996). Riigi Teataja II. Kasutatud 11.02.2023, <https://www.riigiteataja.ee/akt/24016>

Laes, T.-L., Krusell, S., ja Reinomägi, A. (2013). *Laste heaolu. Laps eri keskkondades* (lk 13-18). Tallinn: Statistikaamet

Lapse pere koosseis (13-14). Kutsar, D. (teadustoimetaja). Eesti Statistika. Tallinn, <http://www.slideshare.net/Statistikaamet/kogumik-laste-heaolu-child-wellbeing>

Lilleoja, L., ja Konno, M. 2011. Laste sotsiaalsed ja emotsionaalsed probleemid. Tallinn

Levin, I. (1999). What phenomenon is family? *Marriage & Family Review*, 28(3-4), 93-104.

Lüderitz, A. (2005). *Perekonnaõigus*. Tallinn: Juura

Mason, J. ja Danby, S. (2011). Children as Experts in Their Lives: Child Inclusive Research. *Child Indicators Research*, 4(2), lk 185–189. DOI: 10.1007/s12187-011-9108-4

McAuley, C. ja Rose, W. (2014). Children's social and emotional relationships and wellbeing: from the perspective of the child. A. Ben-Arieh, F. Casas, I. Frønes ja J. E. Korbin (toim), *Handbook of child well-being (1865-1892)*. New York. SpringerReference

Moore, S. (2001). *Sociology Alive!*. 3rd ed. Great Britain: Scotprint Veebileht: http://books.google.ee/books?id=YFoEJByucGcC&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summa ry_r&cad=0#v=one page&q&f=false, 29.12.2022

Moore, K. A., & Lippman, L. H. (Eds.). (2005). What do children need to flourish?: Conceptualizing and measuring indicators of positive development (Vol. 3). Springer Science & Business Media.

Murdock, G.P. (1949) *Social structure*. London: The Free Press

Märtsin, M., Nahkur, O. ja Abuladze, L. (2023). Peresuhted ning pereliikmete hinnang oma vaimse tervisele ja heaolule. Eesti inimarengu aruanne 2023. Kasutatud 01.03.2023. <https://inimareng.ee/peresuhted-ning-pereliikmete-hinnang-oma-vaimsele-tervisele-ja-heaolule/>

Nahkur, O., ja Kutsar, D. (2022). Family Type Differences in Children's Satisfaction with People They Live with and Perceptions about Their (Step)parents' Parenting Practices. *Social Sciences*, 11: 223. 223. <https://doi.org/10.3390/socsci11050223>

Newland, L. A. (2014). *Family well-being, parenting, and child well-being: Pathways to healthy adjustment*. *Clinical Psychologist*, 19(1), 3–14. doi:10.1111/cp.12059

Qvortrup, J. (2009). Development of childhood: change and continuity in generational relations. Introduction. Teoses: Qvortrup, J., Brown Rosier, K., Kinney, D.A. (toim.) Structural, Historical, and Comparative Perspectives. *Sociological Studies of Children and Youth*, Volume 12. Bingley: Emerald Group Publishing Limited, 1–26.

Perekonnaseadus. (2009). Riigi Teataja I, 10.11.2022, 11. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/110112022011>

Peters, J.F. (1999). Redefining Western Families. *Marriage & Family Review*, 28(3), 55-66, DOI: 10.1300/J002v28n03_05

Rees, G. (2017). The Association of Childhood Factors with Children's Subjective Well-Being and Emotional and Behavioural Difficulties at 11 years old. Kasutatud 25.02.2023 <https://link.springer.com/article/10.1007/s12187-017-9479-2>

Statistikaamet. (2021). Rahvaloendus – leibkonnad ja perekonnad. Loetud aadressil <https://rahvaloendus.ee/et/tulemused/leibkonnad-ja-perekonnad> 11.11.2022

Sarv, M., Kasvandik, L., Mürsoo, A., Olm, A., Raag, L.-L., Tammur, A., (2021). Lapsed Eesti Ühiskonnas, Kutsar, D. (toim), Kasutatud 28.10.2022, https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/Lapsed-Eesti-Uhiskonnas_kogumik%202021.pdf

Sandin, B. (2014). History of Children's Well-Being. A. Ben-Arieh, F. Casas, I. Frønes ja J. E. Korbin (toim), Handbook of child well-being (31-86). New York. SpringerReference

Sawhill, I. V. (2014). *Generation unbound: Drifting into sex and parenthood without marriage*. Loetud aadressil 12.03.2023 <https://libgen.rs/book/index.php?md5=B9D8126FAF8D7D6D47B69B025CFBE308>

Schlesingeris, B (1982). Childrens view po/its of living in a one-parent family, *Journal of Divorce*, 5(4), 1-23, DOI: 10.1300/J279v05n04_01

Sinisaar, H., ja Tammpuu, P. (2009). Ühe vanemaga pered: probleemid, vajadused ja poliitikameetmed. Sotsiaalministeeriumi toimetis nr 4. Tallinn: Eesti Vabariigi Sotsiaalministeerium

Soffia, M. & Turner, A. (2021). Measuring Children and Young People's Subjective Wellbeing. Kasutatud 03.01.2023, <https://whatworkswellbeing.org/wp-content/uploads/2021/10/MCYPSW-Conceptual-framework2.pdf>

Soo, K. ja Kutsar, D. (2019). Subjective well-being and realisation of rights in children's perceptions. D. Kutsar ja K. Raid (toim). Children's subjective well-being in local and international perspectives (51-67). Statistikaamet

Soo, K. ja Kutsar, D. (2020). Kuidas elad, Eestimaa laps? Ülevaade 8-12-aastaste laste subjektiivsest heaolust. Tartu: Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituut.

Thompson, R. A. (2014). Why Are Relationships Important to Children's Well-Being?

Ben-Arieh, F. Casas, I. Frønes ja J. E. Korbin (toim), Handbook of child well-being (1917- 1954). New York. DOI:10.1007/978-90-481-9063-8

Tomasberg, K. (2011). Heaolu mõiste käsitletud.
[<http://221484.edicypages.com/tooted/heaoluhiskond>]. 29.12.2022

UNICEF. (2007). Child poverty in perspective: An overview of child well-being in rich countries. Innocenti Report Card 7. UNICEF Innocenti research centre, Florence.
Kasutatud 28.01.2023 https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/rc7_eng.pdf

Viira, A., ja Sinisaar, H. (2021). Lapsed Eesti Ühiskonnas, Kutsar, D. (toim), Kasutatud 30.12.2022, https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/Lapsed-Eesti-Uhiskonnas_kogumik%202021.pdf

Widmer, E. D. ja La Farga, L. A. (2000). Family Networks: A Sociometric Method to Study Relationships in Families. *Field Methods*, 12, No. 2, lk 108–128.

LISAD

Lisa 1

Intervjuu küsimused:

1. Keda sa pead enda perekonnaks?
2. Kuidas sul läheb elades üksikvanemaga peres?
3. Milline on sinu unistuste perekond?

Lisa 2

Lugupeetud lapsevanem!

Minu nimi on Hele Plakso, olen Tartu Ülikooli magistrant ja kirjutan sellel aastal oma lõputööd teemal „Kes on üksikvanemaga elava lapse perekond? Lapse perspektiiv“.

Uurimustöös olen lähtunud Irene Levini perestruktuuri kaardistamise meetodist, mis jaguneb kolmeks etapiks – perenimekiri, perekaart ja suuline intervjuu. Kõiki lastelt saadud vastuseid kasutan ainult oma lõputöö koostamise eesmärgil. Uurimuses osalemine on vabatahtlik ja lapsel on alati õigus keelduda osalemisest. Laste nimed asendatakse pseudonüümidega ja hiljem ei ole võimalik vestlust seostada Teie lapse isikuga. Intervjuu on individuaalne ja toimub eelnevalt kokkulepitud lapsele sobival ajal ning kohas.

Kas olete nõus, et Teie laps uurimuses osaleb?

Palun mulle teada anda oma nõusolekust e-posti aadressil hele.plakso@ehtk.ee

Täpsustava lisainfo saamiseks või küsimuste korral helista telefonil 58035376

Lugupidamisega

Hele Plakso

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Hele Plakso,
(*autori nimi*)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose, „Kes on üksikvanemaga elava lapse perekond? Lapse perspektiiv“, mille juhendaja on Dagmar Kutsar, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Hele Plakso

18.05.2023